

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno pravo

UPOTREBA SILE U SUVREMENOM MEĐUNARODNOM PRAVU

Diplomski rad

Autor: Antonio Straga

Mentor: Prof. dr.sc. Davorin Lapaš

Zagreb, rujan 2022. godine

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Dopuštenost upotrebe sile kroz povijest	2
3. Samoobrana.....	7
3.1. Iransko-irački rat i napad SAD-a na iranske naftne platforme	9
4. Anticipatorna samoobrana	11
4.1. Šestodnevni rat.....	13
5. Preemptivni napad	15
5.1. Borba protiv terorizma i samoobrana	15
5.2. Izrael i preemptivna upotreba sile.....	20
5.2.1. Napad na iračka nuklearna postrojenja	20
5.2.2. Iranski nuklearni program.....	21
6. Odmetničke države i preemptivna upotreba sile.....	22
7. Humanitarna intervencija.....	23
8. Zaključak.....	27
9. Literatura.....	30

1. Uvod

Studeni je 1989. godine, zloglasni zid koji je podijelio Berlin je pred padom. Prošlo je nešto više od dvije godine od slavnog usklika Ronalda Reagana pred tim zidom: „*Generalni tajniče Gorbačov, srušite ovaj zid!*“¹ Rušenje Berlinskog zida započelo je neumitni proces raspada Sovjetskog Saveza, a time i okončanja Hladnog rata. Međutim, u gotovo pet desetljeća koliko je prošlo otkako je George Kennan poslao „dugi telegram“ pa do pada Berlinskog zida – postojala je permanentna prijetnja nuklearnog rata između dviju velesila. O preemptivnoj upotrebi nuklearnog, ali i drugog oružja te drugim oblicima upotrebe sile u međunarodnom pravu bit će riječi u ovom radu.

Pitanje preemptivnog udara, ali i upotrebe sile uopće, postalo je pitanje od prvorazrednog značaja u suvremenom međunarodnom pravu, osobito otkako su primjerice Briand-Kellogov pakt i Povelja Ujedinjenih naroda stali na poziciju zabrane upotrebe sile u odnosima među državama uz jasno te usko određene iznimke koje predviđa Povelja. Kroz povijest XX. stoljeća moguće je uz pojmove „preemptivnog rata“ i anticipatorne samoobrane vezati Šestodnevni rat iz lipnja 1967. Također, u povijesnoj znanosti se često i napad Hitlerove Njemačke na Norvešku 1940. naziva „preemptivnim“ radi bojazni od savezničkog iskrcavanja na teritorij Norveške, no takva argumentacija, na koju su se pozivali i optuženici na sudskim procesima u Nürnbergu je odbačena.² Njemačka je tada doduše doista raspolagala obavještajnim informacijama o mogućem britanskom miniranju teritorijalnog mora Norveške, a nakon čega se očekivala invazija njemačkih trupa te potom iskrcavanje britanske vojske kao odgovor na to, no Sud je zaključio da je odluka Njemačke o okupaciji Norveške bila potaknuta drugim razlozima.³ U novom se tisućljeću pitanje preemptivnog napada našlo u središtu doktrinarnih i drugih rasprava nakon invazije SAD-a na Irak tijekom prvog mandata predsjednika Busha mlađeg, a u kontekstu „rata protiv terorizma“ („*war on terror*“).

¹ „*General Secretary Gorbachev, if you seek peace, if you seek prosperity for the Soviet Union and Eastern Europe, if you seek liberalization, come here to this gate. Mr. Gorbachev, open this gate! Mr. Gorbachev, tear down this wall!*“ (<https://www.archives.gov/publications/prologue/2007/summer/berlin.html> Pregledano dana 5.8.2022.)

² Bowett, D.W., *Self-defense in international law*, New Jersey, The Lawbook Exchange Ltd. 2009., str. 173.

³ Cheng, B., „Pre-emptive or Similar Type of Self-defense in the Territory of Foreign States“, *Chinese Journal of International Law*, sv.12., br.1., 2012./2013., str. 6.

Uz gred valja dodati kako rad sadrži i brojna spominjanja povijesnih događaja, citata, govora, dijelova dokumenata i drugih sadržaja koji su smatrani nužnim za davanje konteksta navodima u samom korpusu teksta, a radi lakoće čitanja su smješteni u fusnote, međutim smatrani su potrebnima kako bi čitatelj mogao sagledati neke povijesne epizode u cijelosti. Prije svega služe pojašnjenju nekih doktrinarnih i političkih pozicija u relaciji prema pojedinim ratovima, razvoju pojedinih doktrina i drugim specifičnostima manje ili više povezanima s temama međunarodnog prava.

2. Dopuštenost upotrebe sile kroz povijest

„*Ultima ratio regum*“ („Posljednje sredstvo kraljeva“) – bila je maksima ugravirana na francuske topove (tvrde neki po odluci kardinala Richelieua⁴) u Tridesetogodišnjem ratu. No u novovjekovnoj i suvremenoj povijesti kao i u stoljećima prije toga – upotreba sile često nije bila korištena kao „posljednje sredstvo“ već joj se pribjegavalo i prije nego što su iscrpljene diplomatske i druge metode rješavanja sukoba u odnosima između država.

U naporima za ograničenjem upotrebe sile u međunarodnim odnosima, barem uzimajući u obzir posljednja dva stoljeća, značajne su napose Calvova tj. Dragova doktrina, kasnije inkorporirana u Porterovu konvenciju iz 1907. godine.⁵ Navedena konvencija doduše ne isključuje u potpunosti pravo da pojedina država prione ratu, ograničavajući te mogućnosti na situacije u kojima država koja je dužnik nekog potraživanja ne prihvaća podvrgavanje arbitraži ili odbija izvršiti njen pravorijek.⁶ U razdoblju nakon Prvog svjetskog rata valja izdvojiti, doduše ne kao uspješan mirotvorni primjer, Ligu naroda – u okviru čijeg su Pakta bile predviđene i sankcije za pribjegavanje ratu koje bi bilo protivno odredbama Pakta.⁷ Doduše ne može se govoriti o cjelovitoj zabrani upotrebe sile u samom Paktu Lige naroda, budući da navedeni Pakt nije zabranjivao upotrebu prijetnje silom i nije beziznimno zabranjivao samu upotrebu sile. Pakt tek nameće članicama obvezu izlaska pred tijela Lige, odnosno pokušaj rješenja spora kroz arbitražu ili neki drugi oblik mirnog rješavanja pojedinog spora. Nadalje obvezuje države članice da „*ne otpočinu rat prije proteka tri mjeseca od arbitražne odluke, sudske odluke ili odluke Vijeća Lige naroda*“ te nameće suzdržavanje od napada spram članice

⁴ Wendt, R., *The Principle of 'Ultima Ratio' and/or the Principle of Proportionality*, Oñati Socio-Legal Series, sv. 3, br. 1, 2013., str. 84.

⁵ Moguće je spomenuti i sustav poznatiji kao „koncert europskih sila“ uspostavljen nakon Bečkog kongresa 1815. koji je težio razrješenju razmirica koje bi mogle narušiti stabilnost među pet tadašnjih kontinentalnih velesila: Velike Britanije, Pruske, Austrije, Rusije i Francuske.

⁶ Lapaš, D., *Sankcija u međunarodnom pravu*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004., str. 307.

⁷ *Ibid.*, str. 201.

koja postupa u skladu s tako donesenom odlukom.⁸ Sustav predviđen Paktom Lige uvelike se oslanjao na djelovanje država članica, primjerice kroz protumjere, protiv države koja je protivno odredbama Pakta započela rat dok je izostao pokušaj kreiranja centraliziranog načina odlučivanja o poduzimanju sankcija protiv takvih država na razini same Lige.⁹

Zaglavni kamen u polju zabrane upotrebe sile u međunarodnom pravu, uz Povelju UN-a je svakako Briand-Kelloggov pakt – imenovan prema ministrima vanjskih poslova dviju država stranaka, Aristideu Briandu iz Francuske te Franku Kelloggu iz SAD-a donesen 1928. godine. Taj je akt trebao poslužiti kao sredstvo kojim će se odbaciti rat kao instrument politike država, njime je prvi put izrijekom nametnuto takvo ograničenje državama. Međutim, razdoblje predratnih tridesetih godina prošlog stoljeća ukazalo je na njegove manjkavosti, ni sam Pakt kao ni tadašnja međunarodna zajednica – oslabljena izolacionističkom politikom SAD-a u međuratnom razdoblju i njihovim nepristupanjem Ligi naroda, a također i popustljiva politika britanskih političara prema Njemačkoj – nisu uspjeli obuzdati ekspanzionističku politiku Hitlerove Njemačke, fašističke Italije te japanski imperijalizam na azijskom kontinentu. Pa je tako tijekom tog desetljeća Pakt višekратно prekršen: japanskom invazijom na Mandžuriju¹⁰, talijanskim napadom na Etiopiju te Hitlerovim divljanjem u srednjoj i istočnoj Europi kroz okupaciju Čehoslovačke, a potom i njemačko-sovjetsku podjelu Poljske te također sovjetskim napadom na Finsku.

U Povelji Ujedinjenih naroda pak pravo država na samoobranu predstavlja iznimku od načelne zabrane upotrebe sile koju Povelja nameće. Naime, Povelja u čl. 2(4)¹¹ kao kogentnu normu donosi odredbu o zabrani upotrebe sile ili prijetnje silom uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti druge države, odnosno takve upotrebe sile koja je nespojiva s ciljevima UN-a. Uz pravo samoobrane i s njim povezano ovlaštenje na upotrebu sile, Povelja

⁸ <https://www.ungeneva.org/en/covenant-lon> „The Members of the League agree that, if there should arise between them any dispute likely to lead to a rupture they will submit the matter either to arbitration or judicial settlement or to enquiry by the Council, and they agree in no case to resort to war until three months after the award by the arbitrators or the judicial decision, or the report by the Council. In any case under this Article the award of the arbitrators or the judicial decision shall be made within a reasonable time, and the report of the Council shall be made within six months after the submission of the dispute.“ Članak 12. Pakta. Pregledano dana 10.8.2022.

⁹ Kelsen, H., “Collective Security and Collective Self-Defense Under the Charter of the United Nations”, *The American Journal of International Law* sv. 42, br. 4 (1948), str. 787.

¹⁰ Praćena barbarskim zločinima japanske vojske, napose u Nanjingu, koji još uvijek predstavljaju kamen spoticanja u diplomatskim odnosima azijskih država prema Japanu.

¹¹ „Članovi se u svojim međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih naroda.“

daje ovlasti za upotrebu sile i u Glavi VII, u okviru članka 42. (a u relaciji prema čl. 41.) radi provedbe odluka koje je donijelo Vijeće sigurnosti.¹²

Povelja je značajnu ulogu u pogledu razrješenja kriznih situacija i žarišta diljem svijeta predvidjela i za Odbor vojnog štaba (članak 47. Povelje) koji je trebao biti sastavljen od zapovjednika vojnih snaga stalnih članica Vijeća sigurnosti, međutim tako predviđen sustav nije profunkcionirao u praksi, što je prije svega rezultat polariziranosti unutar Vijeća sigurnosti tijekom Hladnog rata koji je otpočeo ubrzo nakon osnivanja Ujedinjenih naroda. Kako tvrdi Schachter¹³, SAD su čak predlagale razmjestaj snaga pod Odborom diljem svijeta, uz obvezu država članica glede garantiranja prava prolaza tim trupama, ali su svi takvi prijedlozi ostali neostvareni.

U pogledu samoobrane, od najvećeg je značaja čl. 51. Povelje UN-a koji daje placet državama na individualnu i kolektivnu samoobranu.¹⁴ Uključenje pojma „kolektivne samoobrane“ može se smatrati inkorporiranjem dijela regionalnog međunarodnog prava američkih država u Povelju, a koji se odnosi na sustav „uzajamne pomoći u obrani“ čije su konture oblikovane kroz Deklaraciju iz Lime, Havanski akt kao i Akt Chapultepec.¹⁵ Moglo bi se zaključiti da ovi akti baštine i zasade Monroeove doktrine.

Temeljem sadržaja članka 51. ne valja zaključivati kako Vijeće sigurnosti već donošenjem pojedine rezolucije¹⁶ (ili više njih) lišava državu-žrtvu prava na samoobranu,

¹² Spomenuti članak 42. glasi: „*Ako Vijeće sigurnosti smatra da mjere predviđene u članku 41. ne bi odgovarale ili ako se pokazalo da ne odgovaraju, ono može, pomoću zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga, poduzeti takvu akciju kakvu smatra potrebnom za održavanje ili uspostavljanje Međunarodnog mira i sigurnosti. Ta akcija može obuhvatiti demonstracije, blokadu i druge operacije zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga Ujedinjenih naroda.*“

¹³ Schachter, O., „*Authorized Uses of Force by the United Nations and Regional Organizations*“, *Law and Force in the New International Order*, Westview Press, 1991., str. 72.

¹⁴ Središnja točka prava samoobrane u sustavu predviđenom Poveljom UN-a, njen čl. 51. glasi: „*Ništa u ovoj Povelji ne dira prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekoga Člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mjere koje Članice poduzmu u vršenju toga prava samoobrane odmah se dojavljuju Vijeću sigurnosti i nipošto ne diraju u ovlasti i dužnosti Vijeća sigurnosti da na temelju ove Povelje djeluje svakog časa na način koji smatra potrebnim za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti.*“

U engleskoj inačici Povelje samoobrana se navodi kao prirodno, intrinzično pravo države („*inherent right*“) dok francuska inačica sadrži izraz „*droit naturel*“ te se navodi kako je takva konstrukcija izraza posljedica utjecaja doktrine prirodnog prava u međunarodnom pravu tog razdoblja. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defence*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012., str. 191.

¹⁵ Jessup, P., „*Force Under a Modern Law of Nations*“ u: *Foreign Affairs*, listopad 1946. (Pregledano dana: 20.8.2022. - <https://www.foreignaffairs.com/articles/1946-10-01/force-under-modern-law-nations>)

¹⁶ Na istom je tragu i Franck koji navodi da rezolucije Vijeća sigurnosti donesene tijekom Zaljevskog rata temeljem Glave VII Povelje postoje i smjeraju na ponovnu uspostavu međunarodnog mira i sigurnosti ali da nipošto ne „suspendiraju“ pravo Kuvajta na samoobranu po čl. 51. Franck, T. „*Terrorism and the Right of Self-Defense*“, *The American Journal of International Law*, sv. 95, br. 4, 2001., str. 841.

država ima pravo na samoobranu sve dok „... *Vijeće sigurnosti poduzme mjere potrebne za održanje međunarodnog mira i sigurnosti*“ drugim riječima – dok se na temelju donesenih rezolucija i (često oružane) akcije članica UN-a ponovo ne uspostavi mir.¹⁷ Takvog je stava bila i Velika Britanija tijekom Falklandskog rata, smatrajući kako rezolucija Vijeća sigurnosti u kojoj je Vijeće zahtijevalo „*neodgodivu obustavu neprijateljstava, neodgodivo povlačenje argentinskih trupa*“ te uputilo poziv vladama dviju država da pokušaju rješenje sukoba postići diplomatskim putem, ne predstavlja dovoljne garancije za restauraciju međunarodnog mira i sigurnosti. To stoga što su argentinske snage i nadalje bile na otočju te su nastavile njegovu okupaciju, pa da radi toga i dalje postoji pravo Velike Britanije na upotrebu sile u samoobrani.¹⁸ Neki autori, poput primjerice Kelsena, smatraju propustom autora Povelje što u čl. 51. nisu izrijekom naveli tko se smatra „autoritetom“ za odlučivanje o tome jesu li doista poduzete mjere za održavanje i restauraciju međunarodnog mira i sigurnosti – Kelsen pretpostavlja da je namjera autora bila rezervirati tu ovlast Vijeću sigurnosti ali da je u pisanju tog članka to propušteno.¹⁹

Tijekom Hladnog rata bila je učestala praksa da se pojmom samoobrane pokušava „zaogrnuti“ i time dati legitimitet različitim oružanim intervencijama, a time su se osobito služili SSSR i SAD. Pokušaj opravdanja takvih intervencija Sovjetskog Saveza formuliran je Brežnjevlevom doktrinom – dajući opravdanje za rušenje Praškog proljeća 1968. kao i napad na Afganistan 1978.²⁰ dok se SAD primjerice pozivao na samoobranu tijekom svojih intervencija u Nikaragvi 1980. i Grenadi 1983.²¹ Doduše, sovjetska je vrhuška i prije Brežnjeva

¹⁷ Gardner, R.N., „Commentary on the Law of Self-Defense“, *Law and Force in the New International Order*, Westview Press, 1991., str. 50.

¹⁸ Gray, C., *International Law and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2018., str.131.

¹⁹ Kelsen, *op.cit.* bilj. 9, str. 793.

²⁰ Ovdje se SSSR pozivao na čl. 51. Povelje UN-a te na sporazum s vlastima Afganistana odnosno navodeći kako je do intervencije došlo pozivom afganistanske vlade. Ovakva su opravdanja praćena i navodima sovjetske delegacije pri UN-u o tome da bi odlučivanje o sovjetskoj intervenciji zapravo predstavljalo miješanje UN-a u unutarnja pitanja Afganistana, protivno čl. 2(7). Povelje. Stürchler, N., *The Threat of Force in International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, str. 14.

²¹ S druge strane, američke intervencije predstavljale su odraz „Reaganove doktrine“ koju je ukratko moguće formulirati kao samoobranu kroz podržavanje oslobodilačkih pokreta te borbu protiv socijalističkih režima u državama koje geografski pripadaju u blisko okružje SAD-a, a na teritoriju kojih SAD oružano djeluje radi bojazni od širenja sovjetskog utjecaja u tom dijelu svijeta. Takvo djelovanje je po američkim teoretičarima i ideolozima, navodi Sturchler, potpuno u skladu s Poveljom UN-a i Poveljom Organizacije američkih država. U prilog toj tezi navodi se i da su SAD intervenirale u Nikaragvi na poziv vlada El Salvadora, Hondurasa i Kostarike radi obrane od agresije Nikaragve, međutim takva je argumentacija kasnije odbačena od strane Međunarodnog suda. Sud je zaključio i kako bi, da su mjere koje su poduzele SAD uistinu predstavljale samoobranu, SAD morale o upotrebi prava na samoobranu obavijestiti bez odgode Vijeće sigurnosti u skladu s čl. 51. Povelje, a što nisu učinile. Sudac

imala navadu intervenirati u državama socijalističkog lagersa, poput primjerice intervencije u Mađarskoj 1956. godine nakon koje je pogubljen Imre Nagy koji se prethodno, nadajući se zaštiti, sklonio u jugoslavensko veleposlanstvo u Budimpešti. Brežnjevljevu doktrinu kasnije je odbacio Gorbačov.²² Gorbačov je otišao i korak dalje, prepuštajući državama članicama Varšavskog pakta slobodno odlučivanje u unutarnjim pitanjima, nastupajući ponekad i prijekorno prema rigidnim komunistima poput Ericha Honeckera rekavši mu jednom prigodom kako „*život kažnjava one koji dolaze kasno*“²³, ukazujući mu pritom na nužnost reformi u DDR-u i državama Varšavskog pakta.

Po okončanju Hladnog rata kod dijela teoretičara je postojala gotovo idealistička zamisao o učinkovitijem funkcioniranju Vijeća sigurnosti u posthladnoratovskom razdoblju te potencijalno, slijedom toga i funkcionalnim sustavom kolektivne sigurnosti.²⁴

Za pretpostaviti je da je takva uvjerenost bila prije svega potaknuta gotovo unisonom podrškom članica Vijeća sigurnosti²⁵ glede intervencije u Prvom zaljevskom ratu kojom je Vijeće takvu intervenciju odobrilo. Vijeće je to učinilo služeći se svojim ovlastima po Glavi VII Povelje te je dozvolilo upotrebu „*svih potrebnih mjera*“ članicama UN-a u suradnji s Kuvajtom, protiv Iraka kako bi se tu državu natjeralo na postupanje u skladu s ranije donesenim rezolucijama Vijeća, osobito Rezolucijom 660 iz 1990. godine te „*kako bi se ponovo uspostavio međunarodni mir i sigurnost u regiji.*“²⁶ Jedinstvo pet stalnih članica tijekom Prvog

Schwebel je u svom izdvojenom mišljenju naveo kako je bila riječ o „tajnoj samoobrani“ SAD-a. Stürchler, *op.cit.* (bilj. 19), str. 16., 17., 19.

²²Müllerson, R., „Self-Defense in the Contemporary World“, *Law and Force in the New International Order*, Westview Press, 1991., str. 13.

²³ <https://diplomacy.state.gov/tear-down-this-wall/> Pregledano dana 10.8.2022.

²⁴ Müllerson, *op.cit.* (bilj. 21), str. 21. Na tragu takvih idealističkih pogleda je i govor sovjetskog ministra vanjskih poslova Eduarda Shevardnadzea: „... iznimno je bitno u međunarodno pravo unijeti novo pravilo koje bi svakoga tko prijeti upotrebom oružja za masovno uništenje radi ucjene, uzimanja taoca ili poduzimanja čina terora širokih razmjera proglasilo krivim za zločin protiv čovječnosti.“ U istom se govoru Shevardnadze osvrnuo i na aktivaciju Odbora vojnog štaba zaključivši: „Da je Odbor vojnog štaba funkcionirao, da su postignuti odgovarajući sporazumi između Vijeća sigurnosti i stalnih članica te da su ostali organizacijski aspekti suprotstavljanja prijetnjama miru bili usustavljeni, ne bi bilo potrebe za jednostranim aktima pojedinih država.“ (Izvor: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N90/641/06/PDF/N9064106.pdf?OpenElement>, govor je također citiran u: Gardner, *op.cit.* (bilj. 16), str. 51.-52. Pregledano dana 10.8.2022.

²⁵ Za rezoluciju je glasalo 12 članica Vijeća sigurnosti, protivni su bili glasovi Kube i Jemena dok je NR Kina bila suzdržana.

²⁶ Izvor: <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1990> Pregledano dana 10.8.2022. Dinstein i Hampson navode da je ovo bio jedan od rijetkih slučajeva u kojima je Vijeće sigurnosti nedvojbeno utvrdilo postojanje narušenja mira, dodajući pritom da su jedini raniji takvi slučajevi bili tijekom Korejskog rata, Falklandskog rata te Iračko-iranskog rata. Hampson, F.J., Dinstein, Y., „Proportionality and Necessity in the Gulf Conflict“, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, sv. 86., 1992, str. 55.

zaljevskog rata je, navodi Mullerson, omogućilo osim tek formalne osude agresije ujedno i usvajanje kolektivnih mjera protiv agresora temeljem kojih je oružano intervenirala široka međunarodna koalicija predvođena SAD-om.

Uz upotrebu sile, valja navesti kako teoretičari smatraju dozvoljenom i mogućnost korištenja prijetnje radi odvratanja od napada. Kao primjer za takvu dozvoljenu praksu valja spomenuti presudu Međunarodnog suda u sporu oko incidenta u Krfskom tjesnacu u kojoj se navodi da se Velika Britanija ne može smatrati odgovornom za „*minimalno odvrćajuće mjere koje je poduzela kako bi zajamčila sigurnost svog broda i posade.*“²⁷

3. Samoobrana

Nakon donošenja Povelje UN-a teoretičari su se u pogledu tumačenja čl. 51. Povelje podijelili u dvije struje mišljenja; jednu, koja ovlaštenja iz tog članka smatra prirodnim nastavkom dotad postojećeg običajnog međunarodnog prava koje daje široka ovlaštenja državi koja postupa u samoobrani, obuhvaćajući time i djelovanje u anticipatornoj samoobrani kao i djelovanje radi zaštite vlastitih državaljana.²⁸ S druge strane, suprotnog je stava druga skupina teoretičara koji navode kako čl. 51. treba tumačiti vrlo restriktivno, da on predstavlja tek iznimku od zabrane upotrebe sile iz čl.2(4) Povelje te kako je samoobrana dozvoljena samo protiv oružanog napada.²⁹ Nemogućnost država glede usuglašavanja stavova oko dometa samoobrane spriječila je unošenje odredaba o tom institutu u primjerice Deklaraciju sedam načela, Rezoluciju 3314 iz 1974. godine koja sadrži definiciju agresije i druge slične akte donesene u okviru UN-a.³⁰

Neosporno je da djelovanje države u samoobrani mora biti razmjerno i nužno. Nužno – da nijedan drugi oblik odgovora na napad nije moguć, te razmjerno – u pogledu opsega, trajanja i ciljeva djelovanja u samoobrani. Nedopušteno bi bilo djelovanje poduzeto kao odmazda, međutim – država koja nastupa u samoobrani nije ograničena na poduzimanje tih radnji samo na svom teritoriju.³¹ Stoga valja pretpostaviti da bi, uzevši kao primjer trenutno aktualni rat u

²⁷ Stürchler, *op.cit.* (bilj. 19), str. 267.

²⁸ Poput primjerice operacije izraelske vojske radi izvlačenja izraelskih državaljana u Entebbeu, Ugandi, službeno nazvanu „Operacija Yonatan“ – po poginulom zapovjedniku Yonatanu Netanyahuu, a povijesnu zanimljivost predstavlja činjenica da je riječ o starijem bratu kasnijeg izraelskog premijera Benjamina Netanyahua.

²⁹ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str.124.

³⁰ *Ibid*, str. 170.

³¹ *Ibid*, str. 159.-160.

Ukrajini, Ukrajina imala pravo kao država koja djeluje u samoobrani radi zaštite vlastitog teritorija odaslati svoje trupe i na teritorij susjedne Bjelorusije, a s čijeg teritorija su u početnim danima rata bile upućene vojne snage kao i zračni napadi na teritorij Ukrajine. Također valja zaključiti dopuštenim i napad u dubinu neprijateljskog teritorija Ruske Federacije radi potiskivanja njihovih snaga što dalje od svojih granica kako bi onemogućila kasnije protunapade.

Za utvrđivanje nužnosti i proporcionalnosti primjenjuju se kriteriji uspostavljeni u sporu vezanom uz parobrod *Caroline* iz 1841. godine.³² Je li pojedina upotreba sile bila proporcionalna kao i prateći pokušaji opravdanja takve upotrebe sile bili su u gotovo dva stoljeća od spomenutog događaja naovamo često predmet kontroverzi. Jedno takvo mišljenje donosi Schmitt, koji se ne slaže s tvrdnjom da postupanje u samoobrani od postojećeg ili predstojećeg napada po svom opsegu ne bi trebalo prelaziti okvire tog napada te zaključuje da su stoga napadi SAD-a na Irak i Afganistan bili proporcionalni.³³ Schmitt tvrdi da je jedini način za sprečavanje daljnjeg terorističkog djelovanja Al Qaide bila i) opsežna invazija na teritorij Afganistana koji je tada služio kao utočište terorista te ii) svrgavanje Saddamovog režima u Iraku u želji za osujećivanjem razvoja oružja za masovno uništenje.³⁴

U praksi se često pojavljuju oružani sukobi u kojima se obje strane uključene u sukob pozivaju na korištenje prava na samoobranu nasuprot oružanom napadu druge države.³⁵ U takvim situacijama Vijeće sigurnosti obično u okviru svojih rezolucija samo poziva na primirje bez da pritom ulazi u meritum sukoba i pitanje odgovornosti, kao primjer moguće je navesti

³² Seršić, M., „Agresija, samoobrana i anticipatorna samoobrana“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 57, br. 2, Zagreb, 2007., str. 281. Dinstein i Hampson u pogledu nužnosti tako navode: „*Necessity indicates that, following the outbreak of an armed attack, there are no means of redress other than the use of force available to the state invoking self-defense. In other words, whenever it is feasible, an amicable solution to the conflict must first be sought, and force should be employed against the aggressor only when there is no other choice.*“ Dinstein & Hampson, *op.cit.* (bilj. 27), str. 57.

³³ Schmitt, M., „Preemptive Strategies in International Law“, *Michigan Journal of International Law*, sv. 24., br. 2., 2003., str. 532.

³⁴ *Ibid*, str. 532. Stavovi i zaključci autora čine se ipak pojednostavljenim i pristranim prikazom stanja. Pisani su vjerojatno pod jakim dojmom ozračja u američkoj javnosti te ih stoga treba shvatiti u kontekstu vremena, a na njih su također neupitno utjecale strahote napada 11. rujna. Ti su stavovi ovdje navedeni kako bi adekvatno bili zastupljeni i argumenti druge strane, koja je u manjini u pogledu spomenute teme.

³⁵ Ovdje bi osobito bilo korisno jačanje tijela u okviru UN-a koja se bave istragom i utvrđivanjem činjenica unutar pojedinog oružanog sukoba („*fact-finding missions*“).

sukob između Eritreje i Etiopije kojeg je tadašnji glavni tajnik UN-a Kofi Annan nazvao „*neshvatljivim ratom*.“³⁶

U pogledu kolektivne samoobrane valja spomenuti kako je pravo pozivanja na kolektivnu samoobranu isključivo na državi koja je žrtva napada, isključena je mogućnost svojevolskog uplitanja treće države u postojeći oružani sukob koja bi takvo uplitanje opravdavala pozivanjem na „kolektivnu samoobranu.“ Takav zaključak proizlazi iz presude Međunarodnog suda u sporu između Nikaragve i SAD-a.³⁷ Nadalje, smatra se dvojbenim je li trećim državama potreban izričit pristanak ili poziv žrtve da bi poduzele protumjere protiv agresora. Postoji bojazan kako bi poduzimanje protumjera od strane trećih država, a za koje ne bi bio potreban pristanak države žrtve, prema agresoru – moglo dovesti do nerezone upotrebe sile motivirane nekim drugim, prije svega političkim, ciljevima.³⁸

Glede prava na samoobranu valja spomenuti i pitanje upotrebe nuklearnog oružja u samoobrani. Prilikom davanja impetusa razvoju međunarodnog prava u smjeru zabrane upotrebe nuklearnog oružja propustio je Međunarodni sud u svom savjetodavnom mišljenju o navedenom problemu 1996. godine. Sud je vješto izbjegao dati konačan odgovor pa je, načelno istaknuvši protivnost upotrebe nuklearnog oružja međunarodnom pravu ipak reterirao te ostavio prostora za upotrebu nuklearnog oružja u samoobrani u slučaju da je ugrožen opstanak države, tvrdeći da ne može zaključiti njenu ni protivnost ni sukladnost pravu.³⁹

3.1. Iransko-irački rat i napad SAD-a na iranske naftne platforme

Jedna od brojnih kontroverzi vezanih uz pravo na samoobranu je svakako i pitanje konstitutivnih elemenata „oružanog napada“ protiv kojeg se djeluje u samoobrani. Među

³⁶ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 122. Autorica također navodi kako je tijekom ranijih, početnih godina UN-a bila bitno izraženija volja Vijeća sigurnosti u pogledu utvrđivanja odgovornosti za započinjanje pojedinog oružanog sukoba, navodi napose primjere rata u Grčkoj, sukobu Indonezije i Nizozemske, Korejskog rata. *Ibid*, str. 123.

³⁷ Relevantni dio navodi: „*There is no rule in customary international law permitting another State to exercise the right of collective self-defence on the basis of its own assessment of the situation. Where collective self-defence is invoked, it is to be expected that the State for whose benefit this right is used will have declared itself to be the victim of an armed attack.*“ Reisman, W., Armstrong, A., „The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense“, *The American Journal of International Law*, sv. 100, br. 3, 2006, str. 533.

³⁸ Palchetti, P., „Consequences for Third States as a Result of an Unlawful Use of Force“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015., str. 1233.

³⁹ „*Accordingly, in view of the present state of international law viewed as a whole, as examined above by the Court, and of the elements of fact at its disposal, the Court is led to observe that it cannot reach a definitive conclusion as to the legality or illegality of the use of nuclear weapons by a State in an extreme circumstance of self-defence, in which its very survival would be at stake.*“ Odjeljak 97. navedenog mišljenja, dostupnog na: <https://www.icj-cij.org/en/case/95/advisory-opinions>, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1. C.J. Reports 1996, p. 226.

bitnijim sporovima u praksi Međunarodnog suda, a koji se bavi tim pitanjem, je i spor između Irana i SAD-a vezan uz napade SAD-a na iranske naftne platforme. Naime, budući da je Iransko-irački rat (1980. – 1988.)⁴⁰ donio bojazni u pogledu sigurnosti brodova trećih država pri njihovoj plovidbi kroz Perzijski zaljev, dio kuvajtskih brodova je kroz taj zaljev plovio pod zastavom SAD-a. Usprkos tome, 1987. je napadnut kuvajtski tanker Sea Isle City koji je plovio pod američkom zastavom. Nakon tog napada je uslijedio napad američkih snaga na iransku naftnu platformu za koju je navedeno kako je Iranu poslužila za napade na brodove u blizini.⁴¹ U konačnici je Međunarodni sud zaključio kako SAD nisu uspjele dokazati⁴² da je za navedeni napad odgovoran upravo Iran te da se ne može opravdati korištenje oružane sile u samoobrani. SAD su smatrale kako je riječ o jednom u nizu napada Irana te da su radi toga, uzevši u obzir cjelinu, ukupnost tih napada djelovale u samoobrani. Međutim, Sud je zauzeo drugi pogled na taj spor, smatrajući kako niz incidenata ne može konstituirati oružani napad.⁴³

Druga značajna epizoda iz Iransko-iračkog rata vezana je uz miniranje koje je dovelo do oštećenja američkog tankera Bridgeton koji je predvodio konvoj kroz Perzijski zaljev 1987. godine, a u pogledu kojeg je Međunarodni sud donio još jednu učestalo kritiziranu odluku – odlučivši kako se „*miniranje može smatrati oružanim napadom na treću državu tijekom ratnog sukoba između drugih dviju država samo ako je napad bio ciljano usmjeren upravo na tu treću državu.*“⁴⁴ Sud se nije odvažio dati detaljniju argumentaciju u pogledu toga kako bi se dokazivala namjera napada na treću državu, na kojoj bi državi bio teret dokaza ili slično. Također, brojne kritike na račun zaključivanja Suda postoje u pogledu razgraničenja između oružanog napada i pograničnih incidenata i uskog pogleda Suda glede elemenata koji sačinjavaju oružani napad – tako primjerice Reisman navodi kako se na taj način favoriziraju dugotrajni sukobi niskog intenziteta koji bi mogli dovesti do povećanja nasilja u svijetu.⁴⁵

⁴⁰ Otprilike od 1984. godine se u okviru tog rata može govoriti i o „Tankerskom ratu“ – seriji međusobnih napada iranskog brodovlja na iračke brodove odnosno brodove koji su prevozili iračku naftu te vice versa. Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 150. Napadi su se odvijali duž Perzijskog zaljeva te u Hormuškome tjesnacu, danas pod kontrolom Irana, koji se smatra „strateški najvažnijim svjetskim tjesnacem“ budući da se kroz nj svakodnevno prevozi oko 20% svjetskih potreba za naftom. Marshall, T., *Prisoners of Geography*, London, Elliot & Thompson Limited, 2016., str. 173.

⁴¹ Konkretno, SAD su navele da su platforme korištene za „prikupljanje obavještajnih informacija glede plovidbe u tranzitu te da su [platforme] služile kao vojna komunikacijska veza koja je služila za koordinaciju iranskih mornaričkih snaga te kao baza za helikoptere i brodove.“ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 160.

⁴² U tom je sporu Sud izriječno naveo kako je teret dokaza postojanja oružanog napada na onoj državi koja se služila silom u samoobrani. Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 194.

⁴³ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 150.-151.

⁴⁴ *Ibid*, str. 152.

⁴⁵ Cit. prema: *Ibid*, str. 155.

Konkretno, u pogledu upotrebe morskih mina, temeljem uvida u navedene povijesne epizode – čini se izuzetno teškom misijom dokazati i utvrditi koja je država u pojedinom slučaju mine postavila i koja bi država za nastalu štetu mogla biti odgovorna. (op.a.) U navedenim je slučajevima Međunarodni sud beziznimno utvrdio kako navedeni napadi ne konstituiraju oružani napad.

4. Anticipatorna samoobrana

Država postupa u anticipatornoj samoobrani kada je opasnost od napada druge države neposredno predstojeća pa bi stoga čekanje napada bilo pogubno za tu državu. Čini se prihvatljivim zaključiti da bi takva argumentacija u korist anticipatorne samoobrane osobito mogla biti opravdana za: i) države s malim brojem stanovnika, malom površinom te neprijateljskim državama u okruženju (npr. Izrael) ili ii) državu koja s neprijateljskom državom ima teško branjivu granicu bez prirodnih barijera, a kakva bi neprijateljskoj državi omogućila brz i neometan prodor u njen teritorij.

Institut anticipatorne samoobrane u međunarodnom pravu, njegovu genezu, razvoj i kontroverze koje ga slijede moguće je pratiti sve do prve polovice 19. stoljeća i poznatog slučaja parobroda *Caroline* koji je također značajan i u pogledu utvrđivanja nužnosti i proporcionalnosti pri djelovanju u samoobrani. Riječ je naime o incidentu iz 1837. godine i američkom parobrodu kojeg je mala skupina britanskih vojnika koja je kriomice ušla na teritorij SAD-a uzaptila, zapalila i pustila niz slapove Niagare ustvrdivši kako je brod prevezio opremu i oružje za pobunjenike protiv britanskih vlasti u Kanadi.⁴⁶ Za povijest međunarodnog prava bitna je formulacija američkog državnog tajnika Daniela Webstera koji je 1841., tijekom spora koji je uslijedio nakon incidenta iz 1837. godine, ustvrdio u odgovoru na navode Velike Britanije da je njena vojska postupala u samoobrani, kako je samoobrana opravdana kad „*je nužnost samoobrane hitna, neodoljiva i ne ostavlja mogućnost niti vrijeme za razmišljanje.*“⁴⁷ Postupanje u samoobrani dozvoljeno je samo protiv neminovnog, iminentnog napada, a ono također mora biti proporcionalno i nužno. Okolnost neminovnosti (*imminence*) napada sadrži

⁴⁶ Seršić, *op.cit.* (bilj. 34), str. 282.

⁴⁷ *Ibid*, str. 282.

objektivni i subjektivni element.⁴⁸ Smatra se da je prvi zadovoljen utoliko ukoliko su primjerice zrakoplovi države agresora spremni za polijetanje, ako je na njih montirano oružje ili su utovarene bombe, ako su projektili napunjeni gorivom i slično. Dočim je subjektivni element zadovoljen ako postoji i utvrđena je namjera za napad.⁴⁹ Pojmove anticipatorne (ili preemptivne odnosno preventivne) samoobrane ne valja koristiti kao sinonime za ono što Dinstein⁵⁰ naziva „interceptivnom“ samoobranom, a o kojoj je riječ kada do djelovanja u samoobrani dolazi u trenutku kada je napad agresora već započeo. O takvoj bi samoobrani bila riječ da je primjerice Izrael tijekom otpočinjanja Šestodnevnog rata oružano djelovao protiv zrakoplova egipatske i sirijske vojske koji su već (hipotetički gledano) poletjeli te krenuli u ratno djelovanje.

Među teoretičarima također postoje podijeljena mišljenja oko dopuštenosti anticipatorne samoobrane o kojoj će riječi biti kasnije, dok joj jedni pripisuju pripadnost međunarodnom običajnom pravu – drugi, poput Dinsteina, tvrde da valja odbaciti takve poglede koji smjeraju na običajnopravnu narav tog instituta ili na njegovo priznanje kao instituta koji postoji izvan Povelje.⁵¹

Međunarodni je sud u nekoliko navrata imao priliku izjasniti se o dopuštenosti preemptivne upotrebe sile, no u sporu između Nikaragve i SAD-a kao i u presudi iz 2005. u sporu između DR Konga i Ugande – Sud se odlučio rukovoditi pravilima koja uređuju samoobranu od već započetih oružanih napada. Sudac Schwebel u svom izdvojenom mišljenju nije prihvatio tumačenje čl. 51. Povelje kojim se samoobrana odnosi samo na već započete napade.⁵²

⁴⁸ Semantički gledano, à propos pojma neminovnosti („*imminence*“), Dinstein piše da se o tom pojmu (doduše u potpuno različitom kontekstu, u sporu Gabčikovo-Nagymaros između Mađarske i Slovačke oko izgradnje brane na Dunavu) izjasnio Međunarodni sud ustvrdivši da pojam neminovno valja smatrati sinonimom za neposrednost („*immediacy*“) i događaj koji je u neposrednoj (vremenskoj) blizini („*proximity*“), a da pojmovno značajno prelazi značenje puke mogućnosti („*possibility*“) pa su temeljem takvih navoda Suda neki teoretičari tvrdili da bi se isto moglo primijeniti i na područje samoobrane. Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 205. Na pojam neminovnosti poziva se već Grotius u „*De iure belli ac pacis*“: „*War in defence of life is permissible only when the danger is immediate and certain, not when it is merely assumed. The danger, again, must be immediate and imminent in point of time.*“ Vidi više u: Schmitt, *op.cit.* (bilj. 35), str. 533.

⁴⁹ Weller, M., „Introduction: International Law and the Problem of War“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015., str. 22.

⁵⁰ Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 203.

⁵¹ Dinstein, Y., u: Drumbyl, Mark, W. Michael Reisman, Derek Jinks, Yoram Dinstein, i Michael J. Glennon, „Self-defense in an Age of Terrorism“, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* sv. 97, 2003., str. 148.

⁵² Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 196.

4.1. Šestodnevni rat

Kako navodi izraelski teolog i rabin Eliezer Berkovits – u razdoblju koje je prethodilo Šestodnevnom ratu postojala je bojazan u židovskom narodu od „novog Holokausta“ koji bi predstavljao uništenje države Izrael kao i njenog naroda.⁵³

Te su bojazni Izraela razumljive ako uzmemo u obzir vojnu nadmoć arapskih država u tom periodu koja se posebice ogledala u zrakoplovstvu. Barić navodi da je Egipat tada raspolagao sa 420 borbenih zrakoplova, a tome valja pridodati i 112 takvih zrakoplova Sirije i 24 borbena zrakoplova Jordana. S druge strane, Izrael je na raspolaganju imao samo 180 borbenih zrakoplova.⁵⁴ Također, proljeće 1967. godine bilo je obilježeno nizom pograničnih sukoba između Sirije i Izraela, učestali su bili i napadi El Fataha, a 14. svibnja te godine Egipat je odlučio na granicu s Izraelom poslati vojsku.⁵⁵ Uslijedio je egipatski zahtjev upućen UN-u za povlačenje njihovih snaga sa Sinaja i iz Sharm El Sheikha, a potom i zatvaranje Tiranskog tjesnaca za izraelske brodove čime je efektivno došlo do blokiranja pristupa luci Eilat.⁵⁶

Uslijed ovakve hostile retorike susjednih država, Izrael je 5. lipnja odlučio napasti. Oko 7 sati ujutro iz zračne baze Ramat David kod Haife izraelski su borbeni zrakoplovi krenuli prema Egiptu te su u početnih nekoliko sati uspjeli uništiti oko 180 od 420 egipatskih borbenih zrakoplova napadom na 11 vojnih zračnih luka, kao i centralne dijelove njihovih uzletišta – sprečavajući pritom mogućnost brzog odgovora. Potom je izraelski ministar obrane Moshe Dayan naredio kopnenim snagama pokret prema Sinaju.⁵⁷ Ova povijesna epizoda čini se kao školski primjer za upotrebu sile u anticipatornoj samoobrani, klaster tada postojećih okolnosti – Nasserova ratna retorika, incidenti na granici, pozivanje na uništenje Izraela, gomilanje

⁵³ Berkovits., E., *Vera posle Holokausta*, Beograd, Savez jevrejskih opština Srbije, 2013., str. 9.

⁵⁴ Iz emisije obrazovnog programa Hrvatskog radija „Povijest četvrtkom – Šestodnevni rat 1.dio“ Preslušano 21.8.2022.,: https://www.youtube.com/watch?v=CbvBOQ0a2AE&t=49s&ab_channel=Dokumentarneemisije

⁵⁵ Dva dana prije spomenutog grupiranja egipatske vojske na granici izraelski je premijer Levi Eshkol dao naslutiti da će Izrael, ako to bude potrebno, djelovati preventivno izjavivši: „...uzevši u obzir četrnaest slučajeva sabotaze, infiltracije poduzetih samo u posljednjem mjesecu, Izrael možda neće imati drugog izbora nego poduzeti odgovarajuće protumjere protiv centara [iz kojih su poduzete] sabotaze i njihovih pomagača. ... Države koje pomažu takve napade neće uživati imunitet. ... Izrael će samostalno izabrati kada, gdje i kako odgovoriti napadačima.“ Citirano u: Shapira, A., „The Six-Day War and the Right of Self-Defence“, *Israel Law Review*, sv.6., br. 1., 1971., str. 66.

⁵⁶ U prilogu tezi o opravdanosti izraelskog napada od 5. lipnja i o opravdanosti njihovih bojazni o opstanku države Izrael i njenog naroda ide i huškačka izjava egipatskog predsjednika Gamala Abdela Nassera: „Zauzimanje Sharm El Sheikha znači konfrontaciju s Izraelom. Poduzimanje takve akcije također znači da smo spremni za ulazak u rat s Izraelom. ... naš glavni cilj će biti uništiti Izrael.“ Citirano u: *Ibid*, str. 67.

⁵⁷ Iz emisije obrazovnog programa Hrvatskog radija „Povijest četvrtkom – Šestodnevni rat 2.dio“ – preslušano 21.8.2022., dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=9tRuZXmUqWc&t=454s&ab_channel=Dokumentarneemisije.

vojnih snaga u blizini Sinaja i dr. – daju za pravo državi veličine Izraela, okruženoj neprijateljski raspoloženim državama sa (brojčano) nadmoćnom vojskom na ovakav oblik upotrebe sile.

Dočim se ovakvo postupanje uglavnom smatra dozvoljenim oblikom samoobrane, neki bi mogli dovesti u pitanje proporcionalnost djelovanja Izraela tijekom Šestodnevnog rata te tvrditi da okupacija Zapadne obale, Golanske visoravni i Sinaja izlazi izvan opsega nužnog djelovanja u samoobrani. Međutim, Shapira se primjerice poziva na Lauterpachta koji tvrdi da država koja se brani „može poduzeti takve mjere koje su potrebne za odbijanje napada, povrat *statusa quo ante* i možda za isključenje obnavljanja agresivnih čina.“⁵⁸ Ovdje je doduše sporna okolnost pozivanja na "*status quo ante*" budući da je riječ o okupaciji teritorija zauzetog prilikom oružanog sukoba. Shapira zaključno tvrdi da u prilog tezi o proporcionalnosti djelovanja Izraela idu i rezolucije Vijeća sigurnosti koje nisu pozivale na povlačenje Izraela iz područja okupiranih tijekom rata.⁵⁹ S druge strane, valja spomenuti i stavove drugih autora koji ključni značaj za otpočinjanje rata pridaju blokadi Tiranskog tjesnaca, rezonirajući – da su blokade povijesno smatrane ratnim činom pa da stoga djelovanje Izraela ne predstavlja anticipatornu samoobranu već samo („običnu“) samoobranu.⁶⁰

Države koje djeluju u anticipatornoj samoobrani rijetko se doduše pozivaju na nju. Uobičajeno je da će se takve države pozivati na samoobranu prema čl. 51. Povelje, izbjegavajući pritom raspravu o spornoj prirodi i (ne)dopuštenosti anticipatorne samoobrane. Na taj je način postupio i Izrael, tvrdeći pred tijelima UN-a tijekom 1967. godine kako je početak Šestodnevnog rata predstavljao djelovanje u samoobrani prema čl. 51., izjednačivši pritom egipatsku blokadu Tiranskog tjesnaca za izraelske brodove sa oružanim napadom.⁶¹

⁵⁸ *Ibid*, bilj. na str. 77. i 78.

⁵⁹ *Ibid*, str. 79. Doista, rezolucije 233, 234, 235, 236 i 237 (1967.) koje je Vijeće donosilo tijekom ili neposredno nakon rata pozivaju jedino na prekid neprijateljstava i primirje, dok se samo u rezoluciji 236 poziva, a što je i uobičajeno, na povratak vojske, pod uvjetom da je napredovala, na one linije na kojima je boravila u trenutku sklapanja primirja 10. lipnja. (Izvor: <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1967>)

⁶⁰ Henn, M., „Preemption and the Limits of Just War: Fundamental Questions of U.S. Policy Formation over Iran's Emerging Nuclear Weapons Programs“, *Public Affairs Quarterly*, University of Illinois, listopad 2007., str. 365.

⁶¹ Jednako tako, tijekom Kubanske krize 1962. godine SAD su se pri proglašenju pomorske blokade, što je Kennedyjeva administracija nazvala „*naval quarantine*“, odlučile pozivati na Glavu VIII Povelje UN-a o regionalnim sporazumima za očuvanje mira, budući da su u toj krizi uživale potporu država članica OAS-a, a ne na anticipatornu samoobranu. (Gray, op.cit. (bilj.br. 17), str. 171.)

Nakon donošenja navedene odluke, 25. listopada 1962. uslijedila je na hitnoj sjednici Vijeća sigurnosti povijesna rasprava između američkog veleposlanika pri UN-u Adlaia Stevensona i sovjetskog poslanika Valerija Zorina,

5. Preemptivni napad

Iako se pojmovi anticipatorne, preemptivne i preventivne samoobrane ponekad koriste kao sinonimi, valja ipak napraviti razgraničenje glede vremenskog i sadržajnog opsega navedenih oblika samoobrane. Dojma smo da se koncepcija anticipatorne samoobrane može smatrati uklopljenom u korpus običajnog međunarodnog prava ili barem prihvatljivom kroz jedno šire tumačenje čl. 51. Povelje – s druge je strane mnogo kontroverznija praksa preemptivne samoobrane. Ovdje je naime vremenski raspon mnogo širi, riječ je o djelovanju kojim se pokušava osujetiti napad koji nije neposredno predstojeći, ali je izgledno da će do njega doći u budućnosti.⁶² Takva praksa unosi nesigurnost u moderno međunarodno pravo jer odstupa od Poveljom utemeljenog sustava te je naišla na snažan otpor većine država kao i dijela teoretičara.

5.1. Borba protiv terorizma i samoobrana

Novi milenij i ratovi na Bliskom i Srednjem Istoku donijeli su nove izazove i pitanja u međunarodno pravo. Prije svega pitanje upotrebe sile protiv „nedržavnih subjekata“ poput Al Qaide, a kasnije i protiv ISIS-a (ISIL-a). Naime, višedesetljetna praksa država u pogledu primjene čl. 51. Povelje UN-a i pozivanja na nj bila je vezana uz pravo na samoobranu spram napada druge države. Gore navedene terorističke organizacije predstavljaju novi moment u pozivanju država na pravo samoobrane. Shvaćajući čl. 51. doslovno, čini se razumnim prihvatiti tezu da je samoobrana moguća i protiv oružanog napada nedržavnih subjekata, budući da se u tom članku nigdje izrijeком ne spominje oružani napad *druge države*.⁶³ U prilog tezi da oružani napad (u pogledu primjene navedenog članka Povelje) može doći i od nedržavnih subjekata, a ne samo država, ide i odluka donesena u okviru NATO-a ubrzo nakon

Stevenson tada dajući argumente u korist američke pomorske blokade navodi: „*Ovo je prvi put, priznajem, da sam ikada čuo da se tvrdi da zločin nije provala, već otkrivanje provalnika – i da prijetnja nisu tajni projektili na Kubi, već njihovo otkriće i ograničene mjere koje su poduzete za karantenu daljnje infekcije. Opasnost nije nastala zato što su se nacije zapadne hemisfere udružile kako bi poduzele potrebne korake u svojoj samoobrani, već zato što je Sovjetski Savez proširio svoju nuklearnu prijetnju na zapadnu hemisferu.*“

(Izvor: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/adlai Stevensonunitednationscuba.html> Pregledano dana: 16.8.2022.)

⁶² Deeks, A., „Taming the Doctrine of Pre-Emption“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015., str. 662.

⁶³ Međutim, kasnije će primjerice Rezolucija Opće skupštine 3314 iz 1974. godine jasno navoditi: „*Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition.*“ A/RES/3314(XXIX)

terorističkog napada 11. rujna 2001. godine. Tada su se naime članice tog saveza prvi put u svojoj povijesti odlučile pozvati na čl. 5. Sjevernoatlantskog ugovora kojim se *oružani napad* na jednu članicu, smatra napadom na sve članice Saveza.⁶⁴

U prilog tom zaključku ide i mišljenje suca Kooijmansa u Savjetodavnom mišljenju Međunarodnog suda vezanom uz izgradnju zida u Palestini koji je utvrdio kako se nigdje u rezolucijama Vijeća sigurnosti koje govore o samoobrani i čl. 51. ne navodi da spomenuti oružani napad mora dolaziti od druge države pa stoga zaključuje da je tim člankom obuhvaćen i napad terorističkih organizacija odnosno nedržavnih subjekata.⁶⁵ Doduše, ako izuzmemo napad na Svjetski trgovinski centar, ono što „izgradnju slučaja“ za svrstavanje terorističkih napada pod opći pojam „oružanog napada“ i njegove „počinitelje“ u smislu čl. 51. značajno slabi jest okolnost da su teroristički napadi mahom manjeg intenziteta. U smislu da su poduzeti od strane malog broja počinitelja i nalogodavaca te su po svojim posljedicama uži u opsegu pa je dojam da bi ih se moglo usporediti s nekim oružanim akcijama poduzetima u okviru konflikta manjeg intenziteta, onime što se često naziva „*conflict short of war*“ ili „*low intensity conflict*.“

Američki su vođe u periodu nakon napada 11. rujna upozoravali da će progoniti ne samo teroriste nego i one (države) koje im pomažu i pružaju im utočište.⁶⁶ Slijedom toga su SAD odlučile napasti Afganistan, tada pod vlašću talibana, bez obzira što Al Qaida nije djelovala pod utjecajem niti pod kontrolom režima u Kabulu. Takvo djelovanje predstavlja odstupanje od tradicionalne ideje o pripisivosti čina pojedinaca državama i posljedično odgovornosti država, formulirano u praksi Međunarodnog suda u sporu između Nikaragve i SAD-a gdje je sud zaključio da je za takvo pripisivanje potrebna „efektivna kontrola“ države

⁶⁴ Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 229. „*The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.*“

⁶⁵ Orakhelashvili, A., „Changing Jus Cogens through State Practice? The Case of the Prohibition of the Use of Force and its Exceptions“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015., str. 173.

⁶⁶ Vidi primjerice: Iz obraćanja predsjednika Busha od 11.9.2001. godine „*The search is underway for those who are behind these evil acts. I've directed the full resources of our intelligence and law enforcement communities to find those responsible and to bring them to justice. We will make no distinction between the terrorists who committed these acts and those who harbor them.*“ (Dostupno na: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> Pregledano dana 25.8.2022.)

nad počiniteljima.⁶⁷ Tek je nedavno došlo do određene promjene kursa, pa se primjerice u Nacrtu članka o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine izrađenom u okviru Komisije za međunarodno pravo jasno navodi „*da je država odgovorna i za posljedice nastale dopuštanjem da se njihov teritorij koristi kako bi se naštetilo nekoj drugoj državi.*“⁶⁸

Temelj američke politike i opravdanje preemtivne upotrebe sile, ne samo u pogledu neposredno predstojećih napada već i radi sprečavanja pojedinih država ili terorističkih organizacija da u budućnosti poduzmu napad na SAD, formulirani su u Nacionalnoj sigurnosnoj strategiji donesenoj tijekom prvog mandata Georgea Busha 2002. godine.⁶⁹ ⁷⁰ Slične poglede na upotrebu sile protiv terorističkih organizacija zadržala je i Strategija iz 2006. godine, reiterirajući potporu doktrini preemtivnog napada: „...u skladu s dugotrajnim načelima samoobrane ne isključujemo upotrebu sile prije nego dođe do napada, usprkos postojanju neizvjesnosti glede vremena i mjesta neprijateljskog napada ... Razlozi našeg djelovanja bit će jasni, sila odmjerena, a ciljevi pravedni.“⁷¹ Doduše, o mogućoj preemtivnoj upotrebi sile protiv terorista spomena je već bilo tijekom prvog mandata predsjednika

⁶⁷ „For this conduct to give rise to legal responsibility of the United States, it would in principle have to be proved that that State had effective control of the military or paramilitary operations in the course of which the alleged violations were committed.“

Jinks, D., u: Drumbl, Mark, W. Michael Reisman, Derek Jinks, Yoram Dinstein, i Michael J. Glennon. “Self-defense in an Age of Terrorism”, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* sv. 97, 2003., str. 145.

Kasnije je ICTY odstupio od kriterija za pripisivanje čina državi uspostavljenog u praksi Međunarodnog suda te se opredijelio za „sveukupnu kontrolu“ u predmetu Tadić. *Ibid*, str. 145.

⁶⁸ Franck, *op.cit.* (bilj. 15), str. 841. Franck navodi, a u ovom kontekstu je zanimljivo nadodati, da je sličnu formulaciju glede definicije pojma agresije predložila već kineska delegacija prilikom kreiranja Povelje UN-a na konferencijama u Dumbarton Oaksu i San Franciscu: „*Provision of support to armed groups, formed within [a state's] territory, which have invaded the territory of another state; or refusal, notwithstanding the request of the invaded state, to take in its own territory all the measures in its power to deprive such groups of all assistance or protection.*“ *Ibid*, str. 841.

⁶⁹ Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 194.

⁷⁰ Sukus tog akta moguće je formulirati rečenicom „Ne možemo dopustiti našim neprijateljima da prvi napadnu!“ („*We cannot let our enemies strike first.*“) – u citiranom dijelu Strategije navodi se: „*Uzevši u obzir ciljeve odmetničkih država [rogue states] SAD se više ne mogu oslanjati isključivo na reaktivni pristup. Nemogućnost odvratanja potencijalnih napadača, neposrednost današnjih prijetnji i magnitude potencijalne štete koju bi mogao prouzročiti izbor oružja naših neprijatelja nam ne dozvoljavaju tu opciju.*“ (Navedeni dio Strategije citiran je također u: Bothe, M., „Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force“, *European Journal of International Law*, sv. 14., br. 2, 2003., str. 236.

Pojam odmetničkih država [outlaw states ili rogue states] skovan je još za vrijeme mandata Ronalda Reagana, ušao je u širu upotrebu tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, a korišten je za one države za koje se smatralo (ili – za koje su SAD smatralo) da predstavljaju prijetnju međunarodnom miru. Autor Foreign Affairsa Anthony Lake naveo je 1994. godine kako prije svega takvim državama valja smatrati: Kubu, Sjevernu Koreju, Libiju, Irak i Iran. Izvor: <https://www.americanforeignrelations.com/O-W/Post-cold-War-Policy-Isolating-and-punishing-rogue-states.html>

⁷¹ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 251.

Reagana.⁷²

Američka invazija na Irak 2003. godine otvorila je pregršt novih pitanja vezanih uz upotrebu sile. Naime, administracija G. Busha tumačila je samoobranu i anticipatornu samoobranu mnogo fleksibilnije od dotad uvriježenog, tradicionalnog pogleda na te institute. Njihova je težnja bila proširiti mogućnost (dopuštene) upotrebe sile i na one slučajeve u kojima opasnost od oružanog napada nije iminentna, neposredno predstojeća. U želji za sprečavanjem ponavljanja nemilih događaja od 11. rujna 2001., nova je američka doktrina ratovanja bila usmjerena na „ranu prevenciju“ terorističkih napada – konkretnije, na oružanu akciju u državama koje pružaju utočište teroristima odnosno državama koje (po tvrdnjama SAD-a) proizvode, drže ili prodaju oružje za masovno uništenje.

Sintagma „oružje za masovno uništenje“ bila je jedan od najčešće spominjanih pojmova u aktima američkih vlasti u osvit invazije na Irak 2003. godine. Već je Rezolucija Kongresa o Iraku („*The Authorization for Use of Military Force Against Iraq Resolution*“) iz listopada 2002. godine dala naslutiti da će temeljni argument SAD-a za invaziju na Irak biti upravo (pretpostavljeni) razvoj oružja za masovno uništenje pod režimom Saddama Husseina.⁷³

Spomenutom je rezolucijom Kongres dodijelio predsjedniku Bushu odobrenje za „*upotrebu oružanih snaga SAD-a kada on odluči da je primjereno i potrebno, a radi – 1) očuvanja nacionalne sigurnosti SAD-a nasuprot kontinuirane prijetnje koju predstavlja Irak i 2) primjene svih relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a u pogledu Iraka.*“⁷⁴

⁷² Tako Reisman primjerice citira Reaganovu uputu: „*State-sponsored terrorist activity or directed threats of such action are considered to be hostile acts and the U.S. will hold sponsors accountable. Whenever we have evidence that a state is mounting or intends to conduct an act of terrorism against us, we have a responsibility to take measure to protect our citizens, property, and interests.*“ ... „*The U.S. Government considers the practice of terrorism by any person or group a potential threat to our national security and will resist the use of terrorism by all legal means available. The United States is opposed to domestic and international terrorism and is prepared to act in concert with other nations or unilaterally when necessary to prevent or respond to terrorist acts.*“ Reisman, W., & Armstrong, A., *op.cit.* (bilj. 40), str. 527.

⁷³ Tekst Rezolucije dostupan na: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ243/html/PLAW-107publ243.htm>, pregledano dana 19.8.2022. U Rezoluciji se navodi nepostupanje Iraka u skladu s ranije donesenim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a, skladištenje kemijskog oružja, davanje utočišta terorističkim organizacijama koje ugrožavaju živote američkih državljana, represija prema civilnom stanovništvu i dr. Međutim, nesumnjivo najviše pažnje privlači spominjanje iračkog osujećivanja napora međunarodnih tijela zaduženih za utvrđivanje raspolaze li Irak oružjem za masovno uništenje te tvrdnja o „spremnosti i odlučnosti“ iračkog režima za upotrebu oružja masovnog uništenja prema drugim državama. Stoga je temeljni argument ove Rezolucije sažet u pasusu koji navodi: „...[postojanje] rizika da će trenutni irački režim ili iskoristiti navedeno oružje za iznenadni napad protiv SAD-a ili njenih oružanih snaga ili će njime opskrbiti teroriste koji bi to učinili...“

⁷⁴ *Ibid*, treće poglavlje navedene Rezolucije

Pozivanje na provedbu rezolucija Vijeća sigurnosti bit će značajno kasnije, budući da je očigledno američka administracija iz pojedinih rezolucija (konkretno Rezolucija 1441 iz 2002. godine) Vijeća sigurnosti iščitavala autorizaciju za upotrebu sile, dočim je navedenim aktima jedino utvrđeno da je Irak počinio materijalnu povredu svojih obveza temeljem rezolucija donesenih od 1991. godine naovamo te je stoga takvo američko tumačenje odbačeno i od teoretičara i drugih država. Drugi set argumenata u korist invazije temelji se na pozivanju na rezolucije 678 (1990.) i 687 (1991.) međutim njih također valja odbaciti budući da su ovlaštenja iz spomenutih rezolucija prestala okončanjem Zaljevskog rata.⁷⁵ Usprkos višemjesečnim tvrdnjama o postojanju oružja za masovno uništenje kao i obraćanju američkog državnog tajnika Colina Powella pred Vijećem sigurnosti koji je reiterirao navedene tvrdnje – grupa koja je određena za pronalazak spomenutog oružja („Iraq Survey Group“) nije pronašla tragove navedenog oružja na teritoriju Iraka unutar 16 mjeseci istraživanja.⁷⁶

Usporedbe radi, oružano djelovanje SAD-a iz 2001. godine koje je uslijedilo nakon napada na Svjetski trgovinski centar uživalo je značajno širu potporu međunarodne zajednice prije svega kroz regionalne organizacije poput NATO saveza i Organizacije američkih država⁷⁷ te ključnu podršku u okvirima Vijeća sigurnosti. Vijeće je u danima nakon terorističkog napada kroz rezolucije 1368, 1373 i 1378 (2001.) „prepoznajući inherentno pravo država na individualnu ili kolektivnu samoobranu“ (rezolucija 1368) izrazilo spremnost na poduzimanje daljnjih koraka u borbi protiv terorizma.⁷⁸ Međutim, u usporedbi djelovanja SAD-a kao i njihovih saveznika iz NATO saveza iz 2001. godine te djelovanja iz 2003. godine – čini se problematičnim kako su spomenute države djelovale ignorirajući čl. 7. Sjevernoatlantskog ugovora koji primat u takvim situacijama prepušta Vijeću sigurnosti UN-a.⁷⁹

Zanimljivo je spomenuti i pokušaj južnoafričkog režima koji je, tražeći analogiju s pravilima međunarodnog prava mora, pokušao opravdati borbu protiv „terorista“ kroz teoriju o pravu progona („*hot pursuit*“) iz međunarodnog prava mora, zaključivši da bi takav progon bio moguć i protiv „terorista“ na kopnenom dijelu teritorija druge države. Taj pokušaj analogije nije prihvaćen, štoviše – Vijeće sigurnosti je kroz Rezoluciju 568 (1985.) osudilo takvo

⁷⁵ Murswiek, D., „American Strategy of Pre-Emptive War and International Law“, *Finnish Yearbook of International Law*, sv. 13., 2002., str. 186.-187.

⁷⁶ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 256.

⁷⁷ Schmitt, *op.cit.* (bilj. 35), str. 537.-538.

⁷⁸ <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2001>

⁷⁹ „Ovaj Ugovor ne utječe i ne treba se tako tumačiti da na bilo koji način utječe na prava i obveze prema Povelji za stranke koje su članice Ujedinjenih naroda, ili na prvenstvenu odgovornost Vijeća sigurnosti za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.“ Zakon o potvrđivanju Sjevernoatlantskog ugovora NN 3/2009

opravdanje djelovanja Južnoafričke Republike izvan vlastitih granica te njihovu upotrebu sile na teritoriju susjednih država.⁸⁰

5.2. Izrael i preemtivna upotreba sile

5.2.1. Napad na iračke nuklearne reaktore 1981.

Izrael se tijekom posljednjih desetljeća često oslanjao na preemtivnu upotrebu sile, uz više ili manje protivljenja međunarodne zajednice. Prvi značajniji slučaj bio je napad tijekom Šestodnevog rata. Godine 1981. je pak Izrael izvršio napad na irački nuklearni reaktor Osiraq u blizini Bagdada koji je naišao na sijaset kritika budući da je bio smatran preventivnim, odnosno – smatralo se da reaktori uopće nisu bili u fazi izgrađenosti koja bi omogućila njihovu upotrebu u ratne svrhe.⁸¹

S druge strane, uz značajno manje kritike na međunarodnoj sceni je dočekan napad na reaktor kod Al Kibara u Siriji 2007. godine, čija je gradnja bila već gotovo dovršena, barem su tako tvrdili kasniji izvještaji CIA-e.⁸²

Dinstein navodi da se napad Izraela na iračka nuklearna postrojenja iz 1981. valja smatrati dijelom produljenog, neokončanog rata („*prolonged state of war*“) između te dvije države i zaključuje da je zapravo pogrešno smatrati taj zračni napad djelovanjem u (preemtivnoj) samoobrani, a da takav napad u tom slučaju ionako ne bi bio u skladu s čl. 51. Povelje. Argument o postojećem, produljenom ratnom sukobu zapravo je čest kod izraelskih teoretičara koji su pribjegli takvom tumačenju u velikom broju oružanih akcija Izraela, uz već navedeni napad na iračke nuklearne reaktore valja spomenuti i napad na Bejrut 1968. godine. Vijeće sigurnosti nije prihvatilo takvo tumačenje nego je svako takvo postupanje Izraela promatralo odvojeno; zaključujući je li u svakom pojedinom slučaju Izrael postupio u skladu s odredbama Povelje o pravu na samoobranu.⁸³

⁸⁰ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 144.

⁸¹ Deeks, *op.cit.* (bilj. 66), str. 669. Ovdje doduše treba spomenuti i tvrdnju da je reaktor napadnut mjesec dana prije no što je trebao postati operativan te je stoga napad poduzet prije nego što bi mogao prouzročiti štetu za civilno stanovništvo Iraka od nuklearne radijacije. Na takve tvrdnje Izraela ukazuje primjerice: Eichensehr, K., “Targeting Tehran: Assessing the Lawfulness of Preemptive Strikes against Nuclear Facilities”, *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs* sv. 11, br. 1, 2006., str. 73.

⁸² Deeks, *op.cit.* (bilj. 66), str. 671.

⁸³ Navedeni je autor sličnih pogleda i kada je riječ o Zaljevskom ratu i njegovom odnosu prema kasnijoj američkoj invaziji na Irak iz 2003. te tvrdi da Zaljevski rat zapravo nije okončan 1991. godine i to radi brojnih iračkih kršenja

Ono što razlikuje ova dva slučaja, napad na iračke i sirijske reaktore, krije se i u postupanju država čiji reaktori su uništeni. Naime, iračko je nuklearno postrojenje građeno i korišteno pod nadzorom Međunarodne agencije za atomsku energiju dok je sirijski program bio razvijan uz pomoć Sjeverne Koreje, a kasnije su na mjestu gradnje pronađeni i tragovi uranija.⁸⁴ Zaključno, Vijeće sigurnosti je jednoglasno usvojilo rezoluciju kojom je osudio napad Izraela na irački nuklearni reaktor, a također je pozvalo Izrael na pristupanje navedenom Ugovoru („Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons“). U pogledu djelovanja Izraela, Opća Skupština je također usvojila rezoluciju podjednake dikcije, međutim značajniji set sankcija je izostao.⁸⁵

5.2.2. Iranski nuklearni program

Tijekom 2021. godine je umjerenog Hassana Rouhanija na čelu Irana zamijenio „tvrdolinijaš“ Ebrahim Raisi.⁸⁶ Ta promjena kao i Trumpovo napuštanje pregovora o iranskom nuklearnom programu te agresivna retorika ajatolaha Alija Hameneija još je jednom aktualizirala problem Irana i opasnost od moguće upotrebe nuklearnog oružja od strane države koja je do revolucije 1977. - 1979. zapravo bila jedan od značajnijih saveznika SAD-a na Bliskom istoku.

Pojedini autori dovode u pitanje mogućnost ograničenog napada na iranska nuklearna postrojenja navodeći kako, za razliku od iračkog postrojenja u blizini Bagdada, Iran posjeduje nuklearni program čiji su dijelovi i postrojenja raspršena diljem države pa bi napad na njih zahtijevao nemjerljivo veću i opsežniju upotrebu sile, koja bi potencijalno dovela do nesrazmjernih žrtava, a da pritom takvi napadi ne bi u potpunosti eliminirali iranski nuklearni program upravo radi gore navedenih razloga poput njihove raspršenosti.⁸⁷

Uzevši u obzir novu konstelaciju snaga i stanje koje bismo mogli nazvati novim hladnim ratom ne valja isključiti ni mogućnost (doduše minimalnog) zatopljenja odnosa između Irana i SAD-a, prije svega u obliku povratka za pregovarački stol glede nuklearnog sporazuma (koji se čini izglednim), nastavak pregovora u Beču te eventualnim smanjenjem ekonomskih sankcija SAD-a prema Iranu. Takvu mogućnost ističe primjerice novi broj

primirja, a koja daju drugoj zaraćenoj strani pravo na nastavak neprijateljstava. Dinstein, *op.cit.* (bilj. 55), u: Dinstein, Drumbl, Reisman, Jinks et al., str. 148.-149. i Dinstein, *op.cit.* (bilj. 13), str. 199.

⁸⁴ Bothe, *op.cit.* (bilj. 70), str. 235.

⁸⁵ Franck, T., *Recourse to Force – State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002., str. 105.-106.

⁸⁶ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-58097195> Pregledano dana 25.8.2022.

⁸⁷ Eichensehr, *op.cit.* (bilj. 100), str. 76.

Financial Timesa, povlačeći analogiju i evocirajući povijesni posjet predsjednika Nixona NR Kini i susret s tadašnjim premijerom Ču En-lajom iz 1972., koji je tada predstavljao prekretnicu i „zabijanje klina“ među dva tadašnja predvodnika, ali i rivala, komunističkih država te je s vremenom doveo i do zatopljenja odnosa na relaciji NR Kina - SAD.⁸⁸

6. „Odmetničke države“⁸⁹ i preemtivna upotreba sile

Uzevši u obzir razvoj tehnologije i razvoj modernog naoružanja, valja promotriti prijedloge proponenata proširenja pravila o samoobrani i na preemtivni udar. Na prilagodbu postojećih pravila međunarodnog prava o samoobrani pozvala je već Busheva administracija u Nacionalnoj sigurnosnoj strategiji SAD-a 2002. godine, u dijelu Strategije navodi se: „*Moramo prilagoditi koncept neminovne prijetnje sposobnostima i ciljevima današnjih neprijatelja... Veća prijetnja predstavlja i veći rizik prouzročen nedjelovanjem – i time čini uvjerljivijim argument za poduzimanje anticipatorne akcije kako bismo se obranili, usprkos sumnji koja ostaje u pogledu vremena i mjesta neprijateljskog napada.*“⁹⁰

Usprkos tome što je navedena Strategija iskorištena kao pokušaj davanja legitimiteta američkom vojnom djelovanju u Iraku i Afganistanu, iz nje valja izdvojiti neke zanimljive navode kao polazišta za potencijalne buduće rasprave u okviru UN-a ili međunarodne zajednice glede preemtivne upotrebe sile. Prije svega, suvremeni tehnološki dosezi omogućuju potencijalnim agresorima, državama poput primjerice Sjeverne Koreje ili Irana, koji su u posjedu nuklearnog oružja i balističkih raketa – ubrzano uništenje velikih dijelova države žrtve, osobito ako je riječ o (površinom ili brojem stanovnika) manjim državama. Autori Povelje UN-a, a napose ni autor formule o dozvoljenosti samoobrane u sporu oko parobroda Caroline (koja i nadalje, usprkos nekim stavovima o njezinoj anakronosti, predstavlja bitan orijentir glede prava samoobrane) nipošto nisu mogli predvidjeti i uzeti u obzir navedeni tehnološki razvoj. Stoga se postavlja pitanje – je li sazrijelo vrijeme za promjene u međunarodnom pravu glede prava na samoobranu? Je li potrebno „neminovni oružani napad“ zamijeniti jednom širom koncepcijom koja bi obuhvaćala i buduće potencijalne napade, ne samo oružane nego i primjerice kibernetičke, od strane država ali i terorističkih organizacija? S druge strane, kao

⁸⁸ Novinski članak pod naslovom „The autocratic world will split before the west does“

Dostupno na: <https://www.ft.com/content/264346fc-3ff0-4d47-8d63-88c4605cd597> Pregledano dana 23.8.2022.

⁸⁹ Odmetničke države, „*rouge states*“ ili „*outlaw states*“ prema definiciji navedenoj u bilj. 70 ovog rada.

⁹⁰ Navedeni ulomak Strategije citiran u: Bothe, op.cit. (bilj. 70), str. 232.

protuargument moguće je zaključiti, prateći praksu pojedinih država u posljednja dva desetljeća, da bi takvo proširenje bilo *carte blanche* za upotrebu sile i da bi dovelo do brojnih slučajeva narušenja međunarodnog mira i sigurnosti.

S druge strane, valja u obzir uzeti i implikacije koje razvoj tehnologije donosi u pogledu mogućnosti ranijeg otkrivanja napada. Moderne države, osobito one s razvijenim obavještajnim i sigurnosnim aparatom raspolažu velikim količinama obavještajnih podataka koji ih stavljaju u povoljniji položaj u odnosu na države žrtve tijekom ranijih povijesnih perioda. Taj široki dijapazon podataka trebalo bi prije svega iskoristiti u svrhu što ranijeg sprečavanja napada, ako je potrebno i silom, a podredno – ti podaci mogu biti korisni kasnije prilikom izlaska pred Vijeće sigurnosti odnosno u slučaju kasnijeg spora i pred Međunarodni sud.

Pri oružanom djelovanju protiv „odmetničkih država“ čini se problematičnim što oružano djelovanje protiv takvih država obično nije popraćeno širom podrškom međunarodne zajednice, upravo suprotno – često je praćeno nizom kritika. Legitimitet upotrebe sile spram takvih država mogla bi dati jedino široka podrška međunarodne zajednice, idealno popraćena odlukama Vijeća sigurnosti koje daju odobrenje za upotrebu sile spram takvih država.

7. Humanitarna intervencija

Još je jedna visoko kontroverzna praksa upotrebe sile postala predmetom rasprava u okviru međunarodnog prava od početka devedesetih godina prošlog stoljeća.⁹¹ Pod pojmom humanitarne intervencije⁹² misli se na upotrebu sile na teritoriju druge države, bez da je takvu

⁹¹ Takve intervencije doduše nisu novina niti „inovacija“ posthladnoratovskih međunarodnih odnosa, teoretičari kao primjer humanitarne intervencije navode i akciju indijske vojske u Bangladešu 1971. kada se Bangladeš (dotad Istočni Pakistan) osamostalio od Zapadnog Pakistana, današnjeg Pakistana. Argumenti Indije za takvu intervenciju bili su sinteza pozivanja na pravo na samoodređenje ali i humanitarne razloge. Zanimljivo je, sagledavši u retrospektivi, da u kasnijim intervencijama koje su uslijedile krajem sedamdesetih godina 20. stoljeća, eksplicite – i) intervenciji Vijetnama u Kambodži i pad Pol Potova režima te strahovlade Crvenih Kmera kao i ii) napadu Tanzanije na Ugandu radi svrgnuća s vlasti diktatora Idiја Amina – nijedna se od tih država nije fokusirala na humanitarne razloge i zločinački karakter tih režima nego je u njihovom fokusu bilo pozivanje na pravo samoobrane, tek se marginalno Vijetnam pozivao na zločine režima Pola Pota. Rodley, N., „Humanitarian Intervention“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015., str. 781.-783.

⁹² Ova doktrina ima svoje temelje još u 19. stoljeću, a potječe iz prakse europskih država glede intervencije u Osmanskom Carstvu radi spašavanja Kršćana koji su živjeli unutar granica Osmanskog Carstva od progona. *Ibid*, str. 775.

intervenciju zatražila vlast te države, a nju se u načelu opravdava kao oblik zaštite određenog dijela populacije, primjerice pojedine vjerske ili etničke manjine. Na protivljenje međunarodne zajednice osobito su naišle humanitarne intervencije koalijskih snaga u Iraku i na Kosovu. Unatoč tome što se humanitarna intervencija može učiniti veoma korisnim sredstvom borbe protiv diktatorskih i represivnih režima, njena opravdanost i usklađenost s Poveljom UN-a je upitna budući da se ne može podvesti ni pod čl. 51., a također utemeljenje za takvu intervenciju ne može se pronaći ni u čl. 2. Povelje. Dapače, u nedostatku odluke Vijeća sigurnosti po glavi VII Povelje, humanitarna intervencija mogla bi predstavljati miješanje u unutarnja pitanja pojedine države, protivno čl. 2(7) Povelje. Eventualno odobrenje Vijeća sigurnosti državama koje postupaju u humanitarnoj intervenciji moglo bi poslužiti kao djelomično davanje legitimiteta takvim akcijama, no praksa država i Vijeća sigurnosti pokazala je da takvih odobrenja nije bilo. Moguće je zaključiti da bi uvođenje koncepta humanitarne intervencije u međunarodno pravo predstavljalo iznimku od Poveljom predviđenog sustava koji uređuje upotrebu sile.

U Iraku je po okončanju neprijateljstava u okviru (Prvog) Zaljevskog rata došlo do represije vladajućeg režima prema Kurdima i Šijitima.⁹³ Na poticaj Francuske, Vijeće sigurnosti donijelo je 1991. godine Rezoluciju 688 koja je pozivala iračke vlasti na „*okončanje represije prema vlastitom civilnom stanovništvu i dozvoljavanje pristupa međunarodnim humanitarnim organizacijama.*“ Unatoč izostanku odobrenja za oružanu akciju od strane Vijeća sigurnosti – SAD, Velika Britanija i Francuska započele su Operaciju Utočište [*Haven*] i odlučile su se na upotrebu sile radi zaštite Kurda i Šijita u Iraku, a tu će upotrebu sile tek kasnije opravdavati tvrdeći da je bila riječ o „humanitarnoj intervenciji.“ Uz poduzete mjere te tri države su proglasile (također osporavane) zone zabrane leta [„*no-fly zones*“] nad određenim dijelovima Iraka nad kojima su njihove snage patrolirale sve do početka invazije na Irak 2003. godine.⁹⁴

Pri kasnijem davanju argumenata u korist humanitarne intervencije britanske su vlasti navele određene kriterije koji bi opravdavali pojedinu humanitarnu intervenciju, pa se tako navodi da: „...*bi trebala postojati uvjerljiva i hitna situacija krajnje humanitarne nevolje koja zahtijeva trenutnu pomoć, a da druga država nije voljna ili sposobna suočiti se s nevoljom; ne bi trebala postojati nikakva praktična alternativa intervenciji u svrhu ublažavanja krize, a*

⁹³ Rodley navodi da je rezultat Saddamovih progona iračkih Kurda bio izbjeglički val od oko 400 tisuća Kurda u smjeru Turske i Irana. *Ibid*, str. 785.

⁹⁴ Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 42.-43.

[intervencija] mora biti ograničena u vremenu i opsegu.“⁹⁵ Iz kriterija koje je navela britanska vlada vidljivo je da barem jedan od navedenih kriterija nije zadovoljen, a to je onaj u pogledu trajanja pojedine intervencije budući da je patroliranje koalijskih snaga iračkim nebom trajalo više od deset godina. Usprkos pokušajima davanja legitimiteta ovakvom postupanju američke i britanske vlade (Francuska je u međuvremenu prestala sudjelovati u navedenoj praksi⁹⁶) magistralni stav međunarodne zajednice ostao je na poziciji protivljenja praksi humanitarne intervencije u tom obliku i zona zabrane leta pa je stoga isključena mogućnost ulaska navedene prakse u običajno pravo. Štoviše, zone zabrane leta nad Irakom bile su tema rasprave pri Vijeću sigurnosti 1999. godine uz osudu takve prakse od strane Rusije i NR Kine.

Drugi značajan povijesni primjer moderne upotrebe instituta humanitarne intervencije vezan je uz rat na Kosovu. Naime, u proljeće 1999. godine NATO snage predvođene SAD-om pod vodstvom administracije predsjednika Clintona započele su opsežnu akciju 78-dnevnog bombardiranja SR Jugoslavije, a radi prijeteće humanitarne krize na Kosovu tj. radi zaštite kosovskih Albanaca od Miloševićeva režima. Ciljevi zračnih napada bili su prije svega industrijska postrojenja u Beogradu i drugim gradovima, a međunarodni incident izazvalo je bombardiranje kineskog veleposlanstva u Beogradu.

Napad NATO snaga bio je dočekan sa širokim otporom međunarodne zajednice⁹⁷ pri čemu su prednjačile Kina, Indija, države Latinske Amerike kao i Pokret nesvrstanih (čiji je utjecaj doduše tada već bio u značajnom padu – uvjetovan prije svega okončanjem Hladnog rata, no zbog velikog broja njegovih država članica – pokret je mogao značajno utjecati na djelovanje UN-a, najviše na rad Opće skupštine, op.a.). Spomenuta intervencija NATO saveza nije imala svoje temelje u pojedinoj odluci Vijeća sigurnosti, ali međunarodna koalicija predvođena SAD-om opravdavala je intervenciju time da Miloševićev režim nije postupio u skladu s Rezolucijama Vijeća 1160 (1998.), 1199 (1998.) i 1203 (1998.) i da stoga intervencija svoje temelje ima u tim Rezolucijama.⁹⁸

Zaključno, humanitarna intervencija i dalje ostaje kontroverzna – ne zbog svoje (načelno plemenite) predviđene svrhe nego zbog prakse država koje se pozivaju na humanitarnu intervenciju postupajući pritom s različitim političkim ciljevima na umu. Takva

⁹⁵ *Ibid*, str. 43.

⁹⁶ *Ibid*, str. 44.

⁹⁷ Orakhelashvili, *op.cit.* (bilj. 69), str. 174.

⁹⁸ Johnstone, I., „When the Security Council is Divided: Imprecise Authorizations, Implied Mandates, and the ‘Unreasonable Veto’“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015., str. 239.

intervencija, kao i praksa preemptivnog napada ostavlja široki prostor za zloupotrebe. Valja se prisjetiti da se i argumentacija zločinačkih režima Hitlerove Njemačke, Miloševićeve Srbije kao i Putinove Rusije temeljila na „ugroženosti“ pojedinog od tih naroda u državama u kojima su intervenirali. Hitler u Čehoslovačkoj, Milošević na Kosovu i potomji u Ukrajini. Diktatorski „rukopis“ i način djelovanja je u navedenim slučajevima vrlo sličan i nije se mijenjao tijekom desetljeća. Upravo zato postoji opravdana bojazan da bi se i humanitarna intervencija u budućnosti mogla koristiti kao paravan za oružanu intervenciju ili agresiju u drugoj državi. Hipotetski bi tako svaka država sa značajnom etničkom ili vjerskom manjinom prisutnom u nekoj drugoj državi mogla intervenirati u nj, pozivajući se na ugroženost pripadnika svog naroda odnosno pojedine manjine.

Pod uvjetom daljnje prakse država koja bi išla u smjeru nastavka pozivanja na humanitarnu intervenciju, valjalo bi razmotriti prijedloge à propos potrebe za zadovoljenjem pojedinih preduvjeta kako bi pojedina intervencija bila u skladu s normama međunarodnog prava. Takav je opsežan popis preduvjeta naveo Rodley⁹⁹ ustvrdivši da bi humanitarna intervencija mogla biti opravdana uzevši u obzir: i) izrazitu ozbiljnost humanitarne situacije, navodeći pritom iste razloge kao i kod akta R2P (Vidi infra – posljednji pasus ovog odjeljka) ii) političku neutralnost, drugim riječima – motiviranost države koja poduzima intervenciju humanitarnim, a ne razlozima političke prirode (npr. želja za svrgavanjem ili postavljanjem nekog režima) iii) nemogućnost djelovanja Vijeća sigurnosti (pravo veta i sl.) iv) nužnost i druge elemente koji se traže pri pozivanju na djelovanje u samoobrani v) razmjernost vi) odgovornost za poduzimanje pojedine intervencije.

Valja spomenuti i Reismanovu tezu o „prodemokratskoj intervenciji“ koja u suštini polazi od toga da se „vojna intervencija poduzeta radi ponovnog postavljanja demokratski izabrane vlade pojedine države ne treba smatrati protivnom suverenosti te države, ako je intervencija usmjerena na rušenje režima koji je prevratom zauzeo vlast.“¹⁰⁰

Istovremeno uz slučajeve humanitarne intervencije u devedesetim godinama i njenim osporanim pravnim temeljima, međunarodna je zajednica svjedočila nesmiljenim kršenjima ljudskih prava koja su najizraženija bila u ratovima u Ruandi i ratovima koji su uslijedili nakon disolucije Jugoslavije. U okviru Ujedinjenih naroda je stoga, desetljeće kasnije, 2005. godine radi sprečavanja ponavljanja takvih opsežnih ratnih zločina i kršenja ljudskih prava došlo do

⁹⁹ Rodley, *op.cit.* (bilj. 87), str. 788.-793.

¹⁰⁰ Cit. prema: Wippman, D., „Pro-democratic intervention“, *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Weller, M. (ur.) et al., Oxford, Oxford University Press, 2015, str. 798.

usvajanja akta „The Responsibility to Protect“ (R2P) kao dijela zaključnog dokumenta sa Svjetskog skupa UN-a iste godine. Sukus tog akta je da pledira na odgovornost država glede zaštite ljudskih prava; primarno shvaćajući to kao dužnost države u kojoj dolazi do povrede ili ugroze ljudskih prava, a podredno kao dužnost neke druge (ili više njih) države.¹⁰¹ Ovaj akt čini se predstavlja dobar temelj za ispravak sramotnih propusta UN-a u pogledu sprečavanja najtežih ratnih zločina, genocida i etničkog čišćenja kakvi su se odvijali u npr. ratu u BiH.

No čini se da je u svojoj kratkoj povijesti navedena koncepcija R2P doživjela zloupotrebe. Tako je primjerice moguće istaknuti zračne napade NATO snaga na Libiju 2011. Naime, uslijed Gaddafijeve represije i pokušaja gušenja prodemokratskih prosvjeda u Libiji nastalih na valu Arapskog proljeća, Vijeće sigurnosti je donijelo dvije rezolucije koje su spominjale R2P, dajući odobrenje za upotrebu sile radi zaštite civila. Međutim, Gray navodi da su mišljenja podijeljena oko toga jesu li članice NATO-a prekoračile ovlasti dane u rezolucijama Vijeća sigurnosti te da je izgledno kako su postupale vodeći se ekonomskim i političkim interesima.¹⁰²

8. Zaključak

Za kraj, zanimljivu misao naveo je Gardner još početkom devedesetih godina XX. stoljeća netom po okončanju Hladnog rata, no ona je zanimljiva i iz današnje perspektive.¹⁰³ Naime, Gardner smatra kako su sustav kolektivne sigurnosti iz Glave VII Povelje i pravilo o pravu na samoobranu iz čl. 51. Povelje međusobno povezani, na način da jačanje jednog ujedno podrazumijeva slabljenje drugog i *vice versa*. Autor navodi kako je nefunkcionirajući sustav kolektivne sigurnosti pridonio (ili bi u budućnosti mogao pridonijeti op.a.) manje restriktivnom shvaćanju prava država na individualnu i kolektivnu samoobranu uslijed nefunkcioniranja sustava UN-a koji ih u pojedinoj situaciji nije uspio zaštititi primjerice od agresivnog rata. S druge strane, funkcionalni sustav kolektivne sigurnosti predmnijevao bi restriktivnije shvaćanje prava država po čl. 51. Povelje UN-a.

Jednu od postojećih manjkavosti Vijeća sigurnosti potencijalno bi se moglo ukloniti promjenom u izboru njegova članstva. Naime, još je prije desetljeća i pol Vukas ukazivao na potrebu za promjenom u pogledu sastava Vijeća sigurnosti, zazivajući ili model „rotacije“

¹⁰¹ <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> Pregledano dana 18.8.2022.

¹⁰² Gray, *op.cit.* (bilj. 17), str. 63.

¹⁰³ Gardner, *op.cit.* (bilj. 16), str. 53.

stalnih članica ili izbor Vijeća sigurnosti koji bi u cijelosti bio sastavljen od nestalnih članica, dok bi pritom kriteriji izbora bili doprinos pojedine zemlje međunarodnom miru i sigurnosti, ostalim ciljevima UN-a kao i pravednom geografskom raspodjelom mjesta.¹⁰⁴ Na tom je tragu i Blum čiji prijedlozi variraju od povećanja broja stalnih članica pa do invociranja stoljeće stare ideje o, nazovimo ih – stalno-nestalnim („*permanent nonpermanent*“) članicama Vijeća sigurnosti poznate još iz perioda Lige naroda.¹⁰⁵

Nastavno na tezu o nefunkcioniranju Vijeća sigurnosti, a uzevši u obzir razvoj događaja na Istoku Europe u posljednjih pola godine, ruska agresija na Ukrajinu još jednom je dovela u pitanje opstojnost Vijeća sigurnosti (barem u njegovom trenutnom obliku) kao i djelotvornost mirotvornih nastojanja Ujedinjenih naroda. Mnoge su institucije UN-a, od glavnog tajnika pa nadalje pritom u ovom kratkom razdoblju nepovratno narušile vlastiti ugled, propuštajući nazvati agresiju agresijom, nazivajući je „krizom“ ili drugim blažim izrazima iz široke lepeze činovničko-diplomatskog rječnika. Također i sramotnim izbjegavanjima spominjanja agresora u službenim izjavama kojima se osuđuje pojedini napad poduzet protiv Ukrajine, a najčešće protiv civila i civilne imovine – dezintegrirajući pritom stoljećima građenu baštinu i kodifikaciju humanitarnog prava.

In summa, sustav koji je stvoren kao jamac mira nakon Drugog svjetskog rata doveden je u pitanje te se nakon tri desetljeća relativnog primirja koje je nastupilo u međunarodnim odnosima nakon okončanja Hladnog rata opet susrećemo sa prijetećom eskalacijom i nemogućnošću adekvatnog djelovanja Vijeća sigurnosti, napose u pogledu suradnje njegovih stalnih članica.

Preostaje sijaset otvorenih pitanja – postojeće Vijeće sigurnosti predvođeno silama pobjednicama u Drugom svjetskom ratu trebalo je biti jamac međunarodnog mira i sigurnosti, njegove su stalne članice najzaslužnije ali su pritom i pretrpjele najveće gubitke pri dosezanju savezničke pobjede – pobjede postignute protiv poduzimatelja i nalogodavaca dotad neviđenih zločina. Danas se valja zapitati je li vrijeme za reformu Ujedinjenih naroda, zaslužuju li o sudbini slobodnog svijeta odlučivati agresori, nalogodavci ratnih zločina kao i države koje desetljećima zataškavaju gušenje prodemokratskih prosvjeda na Trgu Tiananmen te također

¹⁰⁴ Vukas, B., Povelja Ujedinjenih naroda – zastarjeli ustav Svjetske organizacije, *Nova prisutnost*, sv.3., br. 2, 2005., str. 194.

¹⁰⁵ Blum, Y., „Proposals for UN Security Council Reform“ u: *The American Journal of International Law*, sv. 99., br. 3, 2005., str. 639.-641.

zatvaraju vlastito stanovništvo u logore radi njihove vjerske i etničke pripadnosti (Ujguri)?¹⁰⁶ Kakav autoritet te države imaju pri sudjelovanju u odlučivanju Vijeća sigurnosti – ključnog organa UN-a predviđenom za očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti? Zaslužuju li te države uopće sjediti za istim stolom s predvodnicama slobodnog svijeta? Riječ je o nizu otvorenih pitanja s kojima će se vođe slobodnog svijeta morati suočiti nakon završetka ruske agresije na Ukrajinu.

¹⁰⁶ Vidi primjerice <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-22278037> Pregledano dana 13.9.2022.

9. Literatura

Knjige i članci:

1. Bowett, D.W., *Self-defense in international law*, New Jersey, *The Lawbook Exchange Ltd.* 2009.;
2. Cheng, B., Pre-emptive or similar type of self-defense in the territory of foreign States, *Chinese journal of international law*, sv. 12, br. 1, 2012/2013;
3. Lapaš, D., *Sankcija u međunarodnom pravu*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.;
4. Kelsen, H., "Collective Security and Collective Self-Defense Under the Charter of the United Nations." u: *The American Journal of International Law* sv. 42, br. 4, 1948.;
5. Schachter, O., „Authorized Uses of Force by the United Nations and Regional Organizations“ u: *Law and Force in the New International Order*, Westview Press, 1991.;
6. Dinstein, Y., *War, Agression and Self-Defence*, Cambridge, Cambridge University Press;
7. Jessup, P., „Force Under a Modern Law of Nations“ u: *Foreign Affairs*, listopad 1946.;
8. Franck, T. "Terrorism and the Right of Self-Defense." u: *The American Journal of International Law* sv. 95, br. 4, 2001.;
9. Gardner, R.N., „Commentary on the Law of Self-Defense“ u: *Law and Force in the New International Order*, Westview Press, 1991.;
10. Gray, C., *International Law and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press;
11. Stürchler, N., *The Threat of Force in International Law*, Cambridge, 2007;
12. Müllerson, R., „Self-Defense in the Contemporary World“, *Law and Force in the New International Order*, Westview Press, 1991.;
13. Hampson, Françoise J., and Yoram Dinstein. "Proportionality and Necessity in the Gulf Conflict." u: *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, sv. 86, 1992.;
14. Seršić, M., *Agresija, samoobrana i anticipatorna samoobrana*, Zagreb, 2007.;

15. Schmitt, M., *Preemptive Strategies in International Law*, Michigan Journal of International Law, sv. 24., br. 2., 2003.;
16. Reisman, W., & Armstrong, A., "The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense." u: *The American Journal of International Law* 100, br. 3 2006.;
17. Palchetti, P., „Consequences for Third States as a Result of an Unlawful Use of Force“ u: Weller (ur.) et al, str. 1233.;
18. Marshall, T., *Prisoners of Geography*, London, Elliot & Thompson Limited, 2016.;
19. Weller, M., „Introduction: International Law and the Problem of War“ u: Weller, M. (ur.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2015.;
20. Dinstein, Y., u: Drumbl, Mark, W. Michael Reisman, Derek Jinks, Yoram Dinstein, and Michael J. Glennon. "Self-defense in an Age of Terrorism" *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* sv. 97, 2003.;
21. Berkovits., E., *Vera posle Holokausta*, Beograd, Savez jevrejskih opština Srbije, 2013.;
22. Shapira, A., „The Six-Day War and the Right of Self-Defence“ u: *Israel Law Review*, 1971.;
23. Henn, M., „Preemption and the Limits of Just War: Fundamental Questions of U.S. Policy Formation over Iran's Emerging Nuclear Weapons Programs“ u: *Public Affairs Quarterly*, listopad 2007., University of Illinois;
24. Deeks, A., „Taming the Doctrine of Pre-Emption“ u: Weller, M.(ur.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2015.;
25. Orakhelashvili, A., „Changing Jus Cogens through State Practice? The Case of the Prohibition of the Use of Force and its Exceptions“ u: Weller, M.(ur.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford, Oxford University Press;
26. Jinks, D., u: Drumbl, Mark, W. Michael Reisman, Derek Jinks, Yoram Dinstein, and Michael J. Glennon. "Self-defense in an Age of Terrorism" *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 97, 2003.;
27. Murswiek, D., „American Strategy of Pre-Emptive War and International Law“ u: *Finnish Yearbook of International Law*, sv.13., 2002.;

28. Rodley, N., „Humanitarian Intervention“ u: *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2015.;
29. Johnstone, I., „When the Security Council is Divided: Imprecise Authorizations, Implied Mandates, and the ‘Unreasonable Veto’“, u: Weller, M.(ur.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2015.;
30. Wippman, D., „Pro-democratic intervention“ u: *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2015.;
31. Eichensehr, K. “Targeting Tehran: Assessing the Lawfulness of Preemptive Strikes against Nuclear Facilities” u: *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs* sv. 11, br. 1, 2006.;
32. Bothe, M., Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force u: *European Journal of International Law*, sv. 14., br. 2., 2003.;
33. Franck, T., *Recourse to Force – State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.;
34. Vukas, B., *Povelja Ujedinjenih naroda – zastarjeli ustav Svjetske organizacije*, *Nova prisutnost*, sv. 3, br. 2, 2005.;
35. Blum, Y., „Proposals for UN Security Council Reform“ u: *The American Journal of International Law*, sv. 99., br. 3., 2005.;
36. Wendt, R., *The Principle of 'Ultima Ratio' and/or the Principle of Proportionality*, Oñati Socio-Legal Series, sv. 3, br. 1, 2013.

Mrežni izvori:

37. <https://www.archives.gov/publications/prologue/2007/summer/berlin.html>
38. <https://www.ungeneva.org/en/covenant-lon>
39. <https://www.foreignaffairs.com/articles/1946-10-01/force-under-modern-law-nations>
40. <https://diplomacy.state.gov/tear-down-this-wall/>
41. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N90/641/06/PDF/N9064106.pdf?OpenElement>

42. <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1990>
43. <https://www.icj-cij.org/en/case/95/advisory-opinions>
44. https://www.youtube.com/watch?v=CbvBOQ0a2AE&t=49s&ab_channel=Dokumentarneemi sije
45. https://www.youtube.com/watch?v=9tRuZXmUqWc&t=454s&ab_channel=Dokumentarnee misije
46. <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1967>
47. <https://www.americanrhetoric.com/speeches/adlaistevensonunitednationscuba.html>
48. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html>
49. <https://www.americanforeignrelations.com/O-W/Post-cold-War-Policy-Isolating-and-punishing-rogue-states.html>
50. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ243/html/PLAW-107publ243.htm>
51. <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2001>
52. <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml>
53. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-58097195>
54. <https://www.ft.com/content/264346fc-3ff0-4d47-8d63-88c4605cd597>

Akti UN-a i drugi izvori:

55. Povelja Ujedinjenih naroda NN 15/93

56. Rezolucije Vijeća sigurnosti:

S/RES 233, 234, 235, 236 i 237 (1967.)

S/RES 660 (1990.)

57. Rezolucije Opće skupštine UN-a – A/RES/3314 (XXIX) 1974. godine

58. Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda - *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C.J. Reports 1996, p. 226*

59. Sjevernoatlantski ugovor i Zakon o potvrđivanju Sjevernoatlantskog ugovora NN 3/2009

Izjava o izvornosti

Ja, Antonio Straga pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Antonio Straga, v.r.

Sažetak

Pokušaje ograničenja u pogledu započinjanja i vođenja ratova, prije svega kroz učenje o pravednom ratu, moguće je pratiti već u srednjovjekovnoj teoriji međunarodnog prava, prije svega kroz djela Tome Akvinskog i Svetog Augustina. Njihovi su pogledi bili putokaz kasnijim autorima, no u posljednjih stotinu i više godina značajan je razvoj ideje o odbacivanju rata kao sredstva državne politike kao i o potpunoj zabrani upotrebe sile u međunarodnom pravu. Takve su ideje pronašle realizaciju u Briand-Kellogovom paktu kao i u Povelji Ujedinjenih naroda, koja u pogledu zabrane upotrebe sile predviđa iznimku glede upotrebe sile u samoobrani prema čl. 51. Povelje. Sukus je ovog rada obrada navedenih zabrana, pokušaja njihovih zaobilazanja kao i razmatranja o doktrinama kojima njihovi proponenti teže proširenju prava na samoobranu.

Ključne riječi: upotreba sile, čl. 51. Povelje UN-a, Šestodnevni rat, Brežnjevljeva doktrina, Reaganova doktrina, Busheva doktrina, anticipatorna samoobrana, preemtivni napad

Summary

Attempts at limitations regarding declarations and waging of war, primarily through the just war theory, can be traced back to the medieval theory of international law, above all the works of Thomas Aquinas and Saint Augustine. Their views served as a foundation for later authors, but no significant developments of the idea of the rejection of war as a means of state policy as well as the idea of the complete prohibition of the use of force have been made in the field of international law in the following hundred years or more. The Kellogg–Briand Pact and the United Nations Charter saw the realisation of these ideas, though the latter contains an exception in the prohibition of the use of force in case of self-defense, as set out in Article 51 of the Charter. This paper is focused on the analysis of the said prohibitions, attempts at circumventing the prohibitions, and the examination of the doctrines advocated by the proponents of the expansion of the right of self-defense.

Key words: the use of force, Article 51 of the UN Charter, the Six-Day War, the Brezhnev Doctrine, the Reagan Doctrine, the Bush Doctrine, anticipatory self-defense, preemptive strike